

Redovisning av uppdrag om engelskspråkig undervisning för nyanlända i gymnasieskolan

RB 2017 (U2016/01673/GV, U2016/01708/S, U2016/04154/GV m.fl.)

Härmed redovisas deluppdraget att beskriva om nyanlända elever kan gynnas av engelskspråkig undervisning i gymnasieskolan, som ingår i uppdraget om att kartlägga engelskspråkig undervisning i gymnasieskolan givet i Skolverkets regleringsbrev för budgetåret 2017.

Sammanfattning

Denna rapport beskriver hur engelskspråkig undervisning har organiserats för nyanlända elever i gymnasieålder i vissa utvalda kommuner.

Den sammantagna bilden i de besökta kommunerna är att vissa nyanlända elever kan gynnas av att få undervisning på engelska, men de är relativt få. Eleverna kan gynnas på så sätt att det kan bli möjligt för dem att ta sig fram snabbare genom utbildningssystemet och genom att de får tillgång till mer stimulerande undervisning. Det finns dock en risk att elevernas språkutveckling i svenska kan gå långsammare än bilden i kommunerna. Det är framförallt nyanlända elever som har en god skolbakgrund samt goda engelskkunskaper som kan gynnas av att få undervisning på engelska. Det kan emellertid finnas elever som har begränsad skolbakgrund men som har tillgodogjort sig kunskaper i engelska på annat sätt som också kan gynnas.

I några av de besökta kommunerna har enstaka nyanlända elever varit inskrivna på ett introduktionsprogram samtidigt som de läst sin utbildning integrerat med ett nationellt program där undervisningen bedrivs på engelska. Vissa andra kommuner har organiserat engelskspråkig undervisning särskilt för nyanlända elever på introduktionsprogrammet språkin introduktion. Ett fåtal nyanlända elever tas också emot på IB-programmet på fri kvot.

Det finns organisatoriska, ekonomiska och kompetensbaserade utmaningar kopplat till att erbjuda nyanlända elever undervisning på engelska i gymnasieskolan. Samtidigt kan undervisning på engelska vara ett sätt att skapa flexibla och individanpassade studiealternativ för nyanlända elever. Vissa skolor har idag svårt att tillgodose behovet av utmanande undervisning hos de nyanlända elever som har god skolbakgrund och är studiemotiverade.

Ställningstaganden gällande förslag på insatser

Skolverket föreslår inga särskilda insatser för att stimulera tillkomsten av ytterligare verksamheter som bedriver engelskspråkig undervisning för nyanlända inom gymnasieskolan. Det främsta skälet är att syftet med introduktionsprogrammet språkintröduktion är att ge nyanlända ungdomar en utbildning *med tyngdpunkt i det svenska språket*. Studien visar också att det endast verkar vara ett fåtal nyanlända elever som eventuellt kan delta i och gynnas av engelskspråkig undervisning. Huvudmän bör därför i stället göra bedömningar om lämpliga utbildningsupplägg utifrån varje enskild elevs förutsättningar och de förutsättningar som finns i verksamheten, så att utbildningen blir flexibel på ett sätt som gynnar eleven.

Det går inte att dra några generella slutsatser om lämpliga modeller för engelskspråkig undervisning för nyanlända elever utifrån denna studie. De olika beskrivningarna av engelskspråkig undervisning i de besökta kommunerna kan i stället ses som just exempel på flexibla utbildningsupplägg för nyanlända elever, där kommunerna har identifierat ett behov hos eleverna och tillgodosett det utifrån de rådande förutsättningarna.

På Skolverkets vägnar

Mikael Halápi
Vikarierande generaldirektör

Linda Wennler
Undervisningsråd

Denna redovisning har beslutats av vikarierande generaldirektör Mikael Halápi. I ärendets slutliga handläggning har avdelningschefen Eva Durhán, rättschefen Jonas Nordström, enhetschefen Camilla Thinsz Fjellström samt undervisningsrådet Linda Wennler (föredragande) deltagit.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1 Syfte och uppdrag.....	3
1.2 Studiens frågeställningar, avgränsningar och metod	3
1.3 Ökat antal nyanlända i gymnasieålder.....	4
1.5 Utbildningsalternativ för nyanlända elever i gymnasieålder	5
1.6 Engelskspråkiga utbildningsalternativ för nyanlända elever.....	6
1.7 Rapportens disposition	7
2. Engelskspråkig undervisning för nyanlända i de besökta kommunerna.....	9
2.1 Sammanfattning av resultaten.....	9
2.2 Hultsfred: ”Oj då, här har vi en ny kategori och nu provar vi något nytt”.....	9
2.3 Växelvis engelska för några elever i Ekerö och Eskilstuna	11
2.4 Nystartad grupp på språkintröduktion i Stockholm.....	13
2.5 Enstaka nyanlända elever läser integrerat med nationellt program.....	15
2.6 Engelskspråkig preparandutbildning i Helsingborg lockade inte eleverna....	16
2.7 Få nyanlända på attraktiva IB – och utbildningen passar inte alla	17
3. Så kan nyanlända elever påverkas av att få engelskspråkig undervisning.....	20
3.1 Sammanfattning av resultaten.....	20
3.2 Vilka elever kan tillgodogöra sig engelskspråkig undervisning?.....	20
3.3 Kunskapsutvecklingen skulle gå snabbare för vissa nyanlända elever om de fick undervisning på engelska.....	23
3.4 Risk för fördröjd språkutveckling i svenska	25
3.5 Elevernas känsla av delaktighet kan stärkas om de får läsa integrerat på ett engelskspråkigt gymnasieprogram	27
3.6 Elevernas motivation att delta i undervisning som bedrivs på engelska.....	29
4. Kommunernas förutsättningar för att bedriva engelskspråkig undervisning för nyanlända	31
4.1 Sammanfattning av resultaten.....	31
4.2 Det finns organisatoriska utmaningar.....	31
4.3 Det kan saknas information om elevernas förutsättningar	32
4.4 Lärare kan sakna kompetens och vilja att undervisa på engelska	33
4.5 Begränsad möjlighet att ta emot nyanlända elever på gymnasieprogram med engelskspråkig undervisning.....	34
5. Diskussion	35
5.1 God skolbakgrund är inte nödvändig för att kunna gynnas av att få undervisning på engelska	35
5.2 Varför undervisning på just engelska?.....	35
5.3 Identifiera eleverna och deras mål med utbildningen	37
6. Skolverkets slutsatser	39
6.1 Undervisning på engelska på introduktionsprogrammet språkintröduktion	39
6.2 Flexibla och individuella utbildningsalternativ	40
Referenser.....	42

1. Inledning

1.1 Syfte och uppdrag

Denna undersökning utgör en delstudie i regeringsuppdraget att kartlägga engelskspråkig undervisning i samtliga gymnasieskolor.

Studien ska svara mot nedanstående tillägg till uppdraget givet i Skolverkets regleringsbrev 2016:

... Skolverket ska vidare, med några kommuner som exempel, beskriva om nyanlända i gymnasieskolan eventuellt kan gynnas av att undervisning bedrivs på engelska. Skolverket ska också, om verket finner det lämpligt, ge förslag på insatser som kan stimulera tillkomst av ytterligare verksamheter inom ramen för befintligt regelverk som bedriver undervisning på engelska för nyanlända. Den del av uppdraget som rör nyanlända ska delredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 31 mars 2017.

1.2 Studiens frågeställningar, avgränsningar och metod

Syftet med studien är att, med några kommuner som exempel, undersöka behovet av och förutsättningarna för engelskspråkig undervisning för nyanlända elever i gymnasieålder och att problematisera kring möjligheter och utmaningar med en sådan verksamhet.

Skolverket har identifierat följande övergripande frågeställningar utifrån uppdragets formulering. De ligger till grund för de intervjufrågor som använts vid besöken i de kommuner som valts ut som exempel.

1. Vilka elever skulle kunna omfattas av engelskspråkig undervisning i gymnasieskolan utifrån förutsättningar och behov? Hur ser engelskkunskaperna ut hos nyanlända elever i gymnasieskolan i dag?
2. Vilka utbildningsmöjligheter, däribland engelskspråkig undervisning, finns för elevgruppen nyanlända med god skolbakgrund i dag?
3. Hur skulle eleverna påverkas av att delta i engelskspråkig undervisning? Till exempel med avseende på språkutveckling, kunskapsutveckling och delaktighet.
4. Vilka förutsättningar behöver finnas i verksamheterna för att engelskspråkig undervisning för nyanlända ska kunna anordnas?

Studiens frågeställningar har baserats på den kännedom om nyanlända elever och deras bakgrund samt den kunskap som fanns om den engelskspråkiga undervisning som bedrivs i gymnasieskolan som fanns vid Skolverket vid tidpunkten för studiens genomförande. Utifrån den samlade bilden på myndigheten var ett inledande antagande att det främst är nyanlända elever med god skolbakgrund, goda engelskkunskaper och i övrigt goda förutsättningar för en snabb progression som skulle gynnas av att få undervisning på engelska. En ytterligare hypotes var att eleverna främst skulle gynnas på så sätt att deras

kunskapsutveckling och därmed progression inom utbildningssystemet skulle kunna påskyndas. Studien har genomförts explorativt.

För att svara mot uppdraget genomförde Skolverket, under sommaren och hösten 2016, intervjuer i åtta kommuner; Ekerö, Eskilstuna, Göteborg, Helsingborg, Hultsfred, Malmö, Stockholm och Umeå. Vi valde dessa kommuner bland annat för att det fanns indikationer på att de hade, hade haft eller funderade på att anordna engelskspråkig undervisning för nyanlända elever i gymnasieålder. Detta uppgav huvudmannen i en enkät om engelskspråkig undervisning som skickades till samtliga huvudmän i gymnasieskolan. Kommunerna valdes ut för att uppnå en bredd när det gäller olika sätt att organisera undervisning med inslag av engelska språket. Utbildningsförvaltningar, mottagningsverksamheter för nyanlända, gymnasieskolor med språkintröduktion, International Baccalaureate (IB)¹ och nationella program med engelskspråkig undervisning ingick i studien. Det skiljer sig mellan de olika kommunbesöken vilka verksamheter som berörts, beroende på respektive kommuns organisation. Intervjupersonerna var utvecklingsledare, strateger, chefer inom antagningen, förvaltningschefer, rektorer, lärare, studie- och yrkesvägledare, samt en representant för elevhälsan. Att personer i olika roller har medverkat i olika kommuner beror på var kännedomen om engelskspråkiga undervisningsalternativ bedömts vara störst, utifrån den inledande kontakten med respektive kommun.

Mer om metod finns att läsa i bilaga 1.

1.3 Ökat antal nyanlända i gymnasieålder

Nyanländ elev är den som har varit bosatt utomlands, nu är bosatt i landet och har påbörjat sin utbildning här senare än höstterminens start det kalenderår då hon eller han fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet.² Nyanlända elever kan också vara svenska medborgare som till exempel bott utomlands och inte tidigare gått i den svenska skolan.³

Som bosatt räknas den som är folkbokförd i en kommun. Elever som ska anses bosatta i landet utan att vara folkbokförda har också rätt till de obligatoriska skolformerna. Det gäller asylsökande barn, barn med vissa tidsbegränsade uppehållstillstånd, barn som har rätt till utbildning till följd av EU-rätten, barn som är familjemedlem till en person som tillhör en främmande makts beskickning eller barn som vistas i landet utan stöd av myndighetsbeslut eller författning (ibland kallas dessa barn för papperslösa).⁴

Asylsökande eller papperslösa barn samt barn med vissa tillfälliga uppehållstillstånd har bara rätt till utbildning i gymnasieskola och gymnasiesärskola

¹ Utbildningen kallas även för IB-programmet. Den anordnas av både kommunala och enskilda huvudmän och undervisningen bedrivs på engelska. Se även avsnitt 1.6.

² 3 kap. 12 a § skollagen (2010:800).

³ Skolverkets allmänna råd med kommentarer: Utbildning för nyanlända elever, s. 11.

⁴ 29 kap. 2 § andra stycket skollagen.

om de har påbörjat utbildningen innan de fyllt 18 år.⁵ Barn som är familjemedlem till en person som tillhör en främmande makts beskickning har inte rätt till gymnasieutbildning.⁶ Dock finns en förordning enligt vilken elever som vistas tillfälligt i Sverige ska anses behöriga till IB i vissa kommuner trots att de inte uppnår behörighet i svenska.⁷ Gymnasieskolan är öppen endast för ungdomar som avslutat sin grundskoleutbildning eller motsvarande utbildning och som påbörjar sin gymnasieutbildning under tiden till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år.⁸

Enligt Migrationsverkets statistik var det drygt 39 000 barn i åldern 13-17 år som sökte asyl i Sverige 2015.⁹ 2016 var motsvarande siffra 2 981 barn.¹⁰

1.5 Utbildningsalternativ för nyanlända elever i gymnasieålder

För att antas till ett nationellt gymnasieprogram krävs bland annat behörighet i svenska eller svenska som andraspråk.¹¹ Det är vanligt att nyanlända elever inte har hunnit göra sig behöriga till ett nationellt gymnasieprogram. För elever i gymnasieålder som saknar behörighet till gymnasieskolans nationella program finns fem olika introduktionsprogram:

- preparandutbildning
- programinriktat individuellt val
- yrkesintroduktion
- individuellt alternativ
- språkintröduktion.

Syftet med preparandutbildning är att elever som har fullföljt årskurs 9 i grundskolan utan att uppnå behörighet ska bli behöriga till ett nationellt gymnasieprogram inom ett år.¹² Introduktionsprogrammet programinriktat individuellt val står öppet för elever som saknar behörighet till ett yrkesprogram men som har behörighet i svenska eller svenska som andraspråk.¹³

Introduktionsprogrammen yrkesintroduktion och individuellt alternativ står inte öppna för ungdomar som ska erbjudas språkintröduktion.¹⁴ Syftet med introduktionsprogrammet språkintröduktion är att ge nyanlända ungdomar en

⁵ 29 kap. 3 § första stycket skollagen.

⁶ 29 kap. 3 § andra stycket skollagen.

⁷ Förordningen (SKOLFS 2002:7) om internationell gymnasial utbildning i Stockholm och Göteborg samt vid Sigtunaskolan Humanistiska Läroverket i Sigtuna.

⁸ 15 kap. 5 § första stycket skollagen.

⁹ Migrationsverket, 2016.

¹⁰ Migrationsverket, 2017.

¹¹ 16 kap. 31-33 §§ skollagen.

¹² 17 kap. 3 § fjärde stycket och 5 § första stycket skollagen.

¹³ 17 kap. 10 § första stycket skollagen.

¹⁴ 17 kap. 11 § första stycket skollagen.

utbildning med tyngdpunkt i det svenska språket. Utbildningen ska möjliggöra för elever att gå vidare i gymnasieskolan eller till annan utbildning.¹⁵

För nyanlända elever i gymnasieålder som saknar behörighet i svenska är språkinträdning det vanligaste utbildningsalternativet. I vissa fall kan nyanlända elever också antas till andra inträdningssystem eller till IB-programmet. Elever som går på ett inträdningssystem kan också läsa gymnasiekurser integrerat med ett nationellt gymnasieprogram utan att vara antagna till programmet. Om elever som har gått på språkinträdning börjar på andra inträdningssystem flyttas fokus från svenska språket. Enligt tidigare erfarenheter kan det vara svårt att avgöra vid vilken tidpunkt det är tillåtet att flytta eleverna och tolkningarna kan skilja åt sig i kommunerna.¹⁶

I de åtta kommuner som ingår i denna studie ökade antalet elever på inträdningssystemet språkinträdning mycket mellan hösten 2015 och hösten 2016 (se bilaga 1). Till hösten 2017 väntas antalet nya elever på programmet minska. Av eleverna som var registrerade som nybörjare på språkinträdning hösten 2014 var det tio procent som hade gått vidare till ett nationellt gymnasieprogram året därpå.¹⁷

Enligt Skolverkets statistik över elever inskrivna på språkinträdning hösten 2015 är de vanligaste födelseländerna bland de nyinvandrade eleverna Afghanistan, Eritrea, Somalia och Syrien. Totalt utgjorde dessa grupper 72 procent av det totala antalet nyinvandrade elever på språkinträdning.¹⁸

Om elever saknar ett godkänt betyg i svenska finns det begränsade möjligheter till vidare högskolestudier i Sverige. Den grundläggande behörigheten till högskolan omfattar lägsta betyget E i svenska 1-3 eller i svenska som andraspråk 1-3.¹⁹ Högskolor kan dock besluta om de vill göra undantag från de grundläggande behörighetskraven.²⁰

1.6 Engelskspråkiga utbildningsalternativ för nyanlända elever

Det finns idag i huvudsak två alternativ för elever som vill läsa sin gymnasieutbildning på engelska. Det ena är att läsa på ett nationellt program där undervisningen bedrivs på engelska och det andra är att läsa på IB-programmet. Det är inte reglerat i vilken utsträckning en gymnasieskola kan erbjuda undervisning på engelska.

Det finns inga undantag från behörighetskravet i svenska för att antas till ett nationellt program där undervisningen bedrivs på engelska. Innan Gy 2011 fanns

¹⁵ 17 kap. 3 § fjärde stycket skollagen.

¹⁶ Skolverket, Rapport 436: Språkinträdning, s. 45.

¹⁷ Ibid. s. 30.

¹⁸ Det saknas emellertid personuppgifter för en stor andel av eleverna som är registrerade på språkinträdning. Se bilaga 2.

¹⁹ 4 § Universitets- och högskolerådets föreskrifter (UHRFS 2013:1) om grundläggande behörighet och urval.

²⁰ 7 kap. 3 § högskoleförordningen (1993:100).

det gymnasieskolor som kunde anta elever som inte var behöriga i svenska till dessa program. Det är idag endast vissa introduktionsprogram och IB som står öppet för elever som saknar behörighet i svenska. Att vissa elever utan behörighet i svenska kan antas till IB beror på att programmet inte tillhör någon av de skolformer som ingår i det svenska skolväsendet. Därför omfattas det inte av de behörighetskrav till gymnasieskolan som anges i skollagen.

IB är ett tvåårigt gymnasieprogram som följer en internationell läroplan. Det är den internationella fristående organisationen IBO (International Baccalaureate Office) som ansvarar för utbildningens innehåll. Utbildningen anordnas av både kommunala och enskilda huvudmän. I Sverige är undervisningsspråket på programmet engelska.²¹ För att utbildningen ska harmoniera med det svenska skolsystemet föregås IB av ett preparandår som kallas *preIB*.

Den IB-utbildning på gymnasienivå som erbjuds i Sverige i dag och som ofta kallas bara "IB" eller "IB-programmet" (så även i denna rapport) är International Baccalaureate Diploma Programme (IBDP). Det finns numera två utbildningar på gymnasienivå som administreras av IBO. Förutom IBDP finns även den mer yrkesinriktade utbildningen International Baccalaureate Career Related Programme (IBCP), men denna utbildning erbjuds inte på någon skola i Sverige. Hösten 2016 fanns 29 kommunala och enskilda skolor i Sverige som erbjöd IB.²² Av dessa återfanns 15 skolor i rikets 10 största kommuner, räknat till befolkningens mängd. Bara en skola fanns i en kommun med färre än 50 000 invånare.²³ Enligt Skolverkets statistik var det drygt 1 000 elever i riket som började på IB hösten 2016.

Under de två utbildningsår som utgör IB väljer eleven att läsa ämnen ur de sex olika ämnesgrupperna som erbjuds inom programmet. Eleverna ska läsa minst två språk: modersmål (språk A), samt ett andraspråk (språk B).²⁴ Kurser på IB kan läsas på två olika svårighetsnivåer: standardnivå och högre nivå.²⁵ För att elever ska få en examen från programmet måste de bli godkända på en slutexamination som görs i slutet av utbildningen. Detta är en stor skillnad mellan IB-programmet och de nationella gymnasieprogrammen.

1.7 Rapportens disposition

Rapporten är uppbyggd så att resultaten från kommunbesöken och intervjuerna redovisas i kapitlen 2-4.

Kapitel 2 beskriver den engelskspråkiga undervisningen som bedrivs i de utvalda exempelkommunerna, med fokus på nyanlända elever i gymnasieålder. Vidare beskriver kapitlet också hur kommunerna har resonerat kring engelskspråkig

²¹ IBO, hämtad 2016-11-20.

²² IBO, hämtad 2016-11-21.

²³ IBO, hämtad 2016-11-21 samt SCB:s befolkningsstatistik från 31 december 2015.

²⁴ I Sverige läser eleverna svenska eller engelska som språk A.

²⁵ IBO, hämtad 2016-11-21.

undervisning för nyanlända och de erfarenheter som finns av detta. Strukturen i kapitlet utgår från respektive kommun.

Kapitel 3 beskriver de nyanlända eleverna och deras förutsättningar för att delta i engelskspråkig undervisning. Dessutom redovisas hur intervjupersonerna i kommunerna upplever eller tror att eleverna påverkas av att få engelskspråkig undervisning. Här har framförallt elevernas språk- och kunskapsutveckling och deras möjlighet att bli en del av det svenska samhället lyfts fram. Med det senare menas här elevernas möjlighet att skapa sociala kontakter, deras utsikt att nå högre studier och få arbete. Strukturen i kapitlet är tematisk.

Kapitel 4 beskriver vilka förutsättningar som intervjupersonerna i kommunerna uppger behöver finnas i de olika verksamheterna för att engelskspråkig undervisning för nyanlända i gymnasieskolan ska kunna bedrivas framgångsrikt.

I kapitel 5 diskuteras de resultat som framkommit i studien i förhållande till uppdragets frågeställning om nyanlända elever eventuellt kan gynnas av att få undervisning på engelska i gymnasieskolan.

Kapitel 6 består av de slutsatser som Skolverket drar kring huruvida det är lämpligt att föreslå insatser för att stimulera tillkomsten av ytterligare verksamheter som erbjuder nyanlända elever undervisning på engelska i gymnasieskolan.

I bilaga 1 beskrivs metoden mer utförligt.

I bilaga 2 beskrivs kortfattat utbildningssystemen i de länder som flest nyinvandrade elever på språkintröduktion är födda i. Syftet är att ge en bakgrund till nyanlända elevers engelskkunskaper och förutsättningar för att delta i undervisning som bedrivs på engelska.

2. Engelskspråkig undervisning för nyanlända i de besökta kommunerna

I det här kapitlet belyser vi engelskspråkig undervisning för nyanlända elever i gymnasieålder, i de kommuner som ingått i studien. Underlag är erfarenheter som kommit fram i intervjuerna i de åtta kommunerna.

2.1 Sammanfattning av resultaten

- Några av kommunerna har organiserat engelskspråkig undervisning, eller undervisning med inslag av engelska, särskilt för nyanlända elever på språkintröduktion.
- Enstaka nyanlända elever har varit inskrivna på ett introduktionsprogram och läst sin utbildning integrerat med nationella program med engelskspråkig undervisning.
- Ett fåtal nyanlända elever tas emot på IB på fri kvot. Att det är så få beror bland annat på att det är ett högt söktryck till utbildningarna.

2.2 Hultsfred: "Oj då, här har vi en ny kategori och nu provar vi något nytt"

Hultsfred var i november 2015 en av de tio kommuner som tagit emot flest nyanlända barn i åldern 1-18 år under året.²⁶ 28 procent av kommunens ungdomar i gymnasieålder var vid samma tidpunkt nyanlända elever.²⁷ Kommunen hade mer än dubblat sitt mottagande av nyanlända i gymnasieålder jämfört med året innan. Vintern 2015 stod gymnasieskolan i Hultsfred inför att ta emot en ny kategori nyanlända elever från Syrien och Afghanistan. Så här beskriver en intervjuperson eleverna som skolan mötte:

Det hade dykt upp ungdomar som var väldigt duktiga i engelska och samtidigt hade med sig grundskolan och till och med påbörjat sin gymnasieutbildning i hemlandet. Och de var väldigt drivna och ambitiösa. De stod nästan och stampade. (Samordnare, språkintröduktion)

Det stod klart att engelskspråkig undervisning skulle medföra att eleverna kunde avancera betydligt snabbare än svenskspråkig. För att möta upp elevernas behov och ambitioner gjorde skolan ett upplägg där en grupp om sex elever fick engelskspråkig undervisning i fysik, kemi, biologi och matematik. Samtliga elever hade siktet inställt på det naturvetenskapliga programmet. Den engelskspråkiga undervisningen förlades till eftermiddagarna efter den svenskspråkiga undervisningen på introduktionsprogrammet språkintröduktion.

Den engelskspråkiga undervisningen bedrevs av två före detta elever från det naturvetenskapliga programmet som rekryterades för att de hade de språkkunskaper och ämneskunskaper som behövdes. Gruppen arbetade från sportlovet fram till sommaren då eleverna fick betyg. Eleverna hade då gått totalt

²⁶ Skolverket, Nyanlända – aktuell statistik november 2015, s. 9.

²⁷ Ibid, s. 14.

sex månader på språkintröduktion. Utbildningen innebar i princip att eleverna kunde få sina tidigare kunskaper i de naturvetenskapliga ämnena validerade.

Efter sommaren började eleverna på det naturvetenskapliga programmet och följde undervisningen där i alla ämnen utom i svenska, som de läste på språkintröduktion. De var fortfarande inskrivna på intröduktionsprogrammet eftersom de saknade behörighet i svenska.

Omställningen till den helt svenskspråkiga undervisningen var för några av eleverna svår. Elevernas situation utanför skolan påverkade också skolgången. Det var också svårt att anordna en fungerande studiehandledning på elevernas modersmål, enligt både intervjuad skolpersonal och elever. Det var svårt att få tag på rätt personer. Eleverna upplevde ibland att de kunde mer än sina studiehandledare. Trots vissa svårigheter i övergången till det naturvetenskapliga programmet ångrade ingen av de elever som vi har intervjuat att de deltog i den engelskspråkiga undervisningen. Så här uttrycker en elev det:

Det var speciellt för oss. Skolan och samordnaren gör mycket för oss. Var kan man hitta en skola där det finns lärare för sex elever? Lärarna hjälpte oss mycket, de var som kompisar för oss. Det var bästa tiden i skolan. (Elev)

Nu har de siktet inställt på att lära sig svenska för att kunna ta sig vidare till högskolan.

Flera faktorer var enligt intervjupersonerna på skolan betydelsefulla för att den engelskspråkiga gruppen kunde komma till stånd och för att eleverna på så kort tid kunde nå behörighet i alla ämnen utom svenska. Kartläggning av elevernas kunskaper och skolbakgrund var en förutsättning för att man skulle hitta eleverna. I Hulstfred är det gymnasieskolan som gör detta vid inskrivningen. Även om eleverna var motiverade och hade bra förkunskaper i såväl andra ämnen som i engelska berodde framgången framförallt på hårt arbete, enligt rektor:

Det var ju hårt arbete måndag till fredag som var nyckeln. Det var ju inte nödvändigtvis talang eller magi eller något sådant som låg bakom. Utan de jobbade jättehårt tillsammans med lärarna de där sex månaderna. (Rektor)

Rektor och samordnare lyfter också fram mod att prova något nytt, och samverkan mellan lärare och skolledning, som betydelsefullt i arbetet. Skolan stöttade de före detta eleverna som höll i undervisningen på engelska med handledande samtal, eftersom de inte hade någon tidigare lärarerfarenhet. Det fanns också ett samarbete med behöriga lärare kring betygsättningen. Modet behövdes bland annat för att våga göra denna typ av särlösning trots att det fanns en osäkerhet både bland lärare och i skolledningen om huruvida det man gjorde var förenligt med styrdokumentet. Att insatsen skulle vara bra för eleverna tvivlade de ansvariga dock aldrig på, enligt rektor:

När man gör saker man inte är säker på, saker som inte har gjorts förut, saker som man inte med lätthet kan förankra i kursplaner eller läroplaner, (...) det krävdes många tolkande samtal för att säga

att vi är säkra på att vi också på pappret gör rätt. För vi visste att vi gjorde rätt mot människorna, det visste vi hela tiden. ... (Rektor)

Det stora antalet nyanlända som Hultsfreds kommun har tagit emot de senaste åren har inneburit att skolorna har varit tvungna att utmana sig själva i grunden vad gäller pedagogik, metodik, didaktik, förhållningssätt och bemötande. Skolorna i kommunen ingår i en långsiktig utbildningsinsats om språkutvecklande arbetssätt som Nationellt centrum för svenska som andraspråk vid Stockholms universitet anordnar. Så här beskriver en lärare de utmaningar som kommunen och skolan står inför:

Vi har ju klart för oss att det här är avgörande för allt egentligen, för hela skolan och hela staden. Att vi lyckas hitta ett arbetssätt där vi inte fortsätter som vi har gjort om åren. För det går inte längre. Vi har inte samma underlag bland eleverna. (...) Det går inte att göra som vi alltid har gjort. (Lärare)

När Skolverket besökte skolan fanns inga konkreta planer på att anordna en ny engelskspråkig undervisningsgrupp på introduktionsprogrammet språkintröduktion. Men om man skulle anordna en ny liknande verksamhet så skulle det enligt skollödingen vara nödvändigt att på ett bättre sätt förankra arbetssättet i hela lärarkollegiet, och se över hur övergången till de nationella programmen kunde bli mer smidig för de aktuella eleverna. Försöket hade emellertid väckt ett intresse hos skollödingen för engelskspråkig undervisning som ett utbildningsalternativ för alla elever på skolan, antingen på ett nationellt program eller inom International Baccalaureate.

2.3 Växelvis engelska för några elever i Ekerö och Eskilstuna

Jämfört med Hultsfred har Ekerö haft ett helt annat mottagande av nyanlända och i november 2015 var det motsvarande tre procent av kommunens ungdomar i gymnasieålder som anlänt under det senaste året²⁸. Om den engelskspråkiga gruppen i Hultsfred initierades som en medveten satsning beskriver rektor i Ekerö tillkomsten av den engelskspråkiga gruppen på introduktionsprogrammet språkintröduktion som mer slumpmässig. Upprinnelsen är dock densamma i de båda kommunerna – att vissa nyanlända elever tydligt utmärkte sig avseende tidigare utbildning och engelskkunskaper. Eleverna som fick undervisning på engelska i Ekerö hade mycket goda skolkunskaper. Några hade gått i en amerikansk skola i sitt tidigare hemland. Det märktes att de hade studievana och studieteknik. De hade vad rektor beskriver som en ”överklassbakgrund” och en stabil familjesituation, inte minst ekonomiskt. Även om de hade hyfsade svenskkunskaper behövde de tillägna sig språket mer. Det var skälet till att de läste på introduktionsprogrammet språkintröduktion.

Rektor började använda engelska i kommunikationen med eleverna och upptäckte att det fungerade bra. Eleverna tog ofta själva initiativet till att tala engelska. Successivt ökade skolan det engelskspråkiga inslaget i undervisningen för eleverna genom att växelvis använda engelska och svenska, och ibland även andra språk

²⁸ Skolverket, Nyanlända – aktuell statistik november 2015, s. 11.

som eleverna och lärarna behärskade. Rektor beskriver den växelvisa engelskspråkiga undervisningen som delvis slumpmässig:

... några meningar på svenska, sen översatte jag dem omedelbart till engelska och sa exakt samma sak, fortsatte på svenska, tillbaks till engelska. Växelvis. Så det var inte någon supermedveten tanke egentligen kring det här, utan det var slumpmässigt. (Rektor)

Rektor och lärare drog slutsatsen att en förutsättning för att denna typ av undervisning ska fungera är att eleverna har goda kunskaper med sig i såväl språk som andra ämnen, samt att även lärarna har tillräckliga engelskkunskaper. I kommunen varierade lärarnas engelskkunskaper, men de vägdes till viss del upp av att lärarna och eleverna kunde andra språk som de också kunde växla mellan.

Skolan upplevde att elevernas ämneskunskaper utvecklades snabbare när de fick undervisning på engelska men att det samtidigt ledde till att eleverna utvecklades långsammare i svenska. Rektor och lärare diskuterade detta med varandra och med eleverna. Eleverna verkade inte bekymra sig om detta. Skolans personal uppfattade att eleverna tyckte att det var värt att kunna gå snabbare fram och få visa sina kunskaper. Svenska kunde de utveckla successivt och i andra sammanhang, menade de. Rektor och lärare på skolan var dock tveksamma till om detta var ett bra studieupplägg. Vilka konsekvenserna blev för eleverna i slutändan var dock okända för skolan då eleverna flyttade efter knappt ett år.

Vid intervjutillfället hade skolan inte elever med den kunskapsprofil som skulle gynnas av att få undervisning på engelska i någon större omfattning. Men det förekommer ändå med enskilda elever som har en god engelska eller något annat språk som lärarna behärskar, att lärarna växlar mellan svenska och dessa språk. Det gemensamma språket fungerar som en brygga eller genväg mellan språken i olika ämnen.

Den lösning som beskrivs i Ekerö, med växelvis undervisning på engelska, liknar det upplägg som en lärare i Eskilstuna beskriver att denne använt sig av för vissa elever på introduktionsprogrammet språkintrödn. Läraren beskriver att det finns elever som är mycket duktiga på engelska och ofta faller över i engelska. Därför bedrivs delar av undervisningen på engelska.

... det har pratats väldigt mycket engelska med ett gäng elever här. Och vi pratade om det när vi startade på morgonen och jag sa att jag skulle hit. Då sa de [eleverna] att "det är bra för då har vi kunnat förstå vissa begrepp". (...) Visst, vi ska ju prata svenska, och jag försöker påpeka "nej, nu måste vi prata svenska". Men att hjälpa och förtydliga [på engelska] tycker jag har hjälpt både mig och eleverna. Det höll de med om när vi pratade om det här. Så där är vi. (Lärare)

Läraren berättar att det är ungefär fem elever som nu får mycket undervisning på engelska eftersom de har goda kunskaper i språket. Vissa elever har också valt att skriva det nationella provet i matematik på engelska.

I Eskilstuna är man intresserade av att starta engelskspråkiga nationella program och man ser nyanlända som en målgrupp för detta – särskilt om det skulle vara möjligt att anta elever med undantag från behörighetskravet i svenska.

2.4 Nystartad grupp på språkintröduktion i Stockholm

I Stockholms stad var det, i november 2015, sju procent av kommunens ungdomar i gymnasieålder som anlänt under det senaste året.²⁹

De elever i gymnasieålder som är nyanlända placeras först på någon av kommunens två språkintröduktionsskolor där de läser första delen av sin språkintröduktionsutbildning och där antagningen sker löpande under läsåret. Därefter får de fortsätta på programmet på kommunens övriga skolor.

Kungsholmens gymnasium i Stockholms stad fick höstterminen 2016 intröduktionsprogrammet språkintröduktion för första gången. Utifrån skolans engelskspråkiga profil och långa erfarenhet av utbildning med undervisning på engelska (såväl IB som nationella program på engelska) var det en naturlig tanke, enligt rektor, att de språkintröduktionselever som bättre kunde tillgodogöra sig undervisning på engelska än svenska skulle få den möjligheten för att snabbare kunna göra sig behöriga till nationella program i gymnasieskolan.³⁰ Planen var att en klass om 20 elever skulle få den möjligheten. Antagningsenheten rekryterade elever till gruppen och information gick ut till bland annat språkintröduktionsskolorna och grundskolor i staden.

Efter inledande tester i engelska och svenska bestod den engelskspråkiga gruppen av ungefär 15 elever. Det var ungefär 35 elever totalt som läste språkintröduktionsprogrammet på skolan vid läsårets start men fler vid tidpunkten för vårt besök. I jämförelse med övriga språkintröduktionselever på skolan hade eleverna i den engelskspråkiga gruppen en mer omfattande skolgång från sina hemländer enligt rektor, och de var starkare i engelska än i svenska. En del hade haft en stor del av undervisningen på engelska i sina hemländer. Många var mycket motiverade att läsa och komma vidare i utbildningen. På skolan uppskattade lärare och rektor att en betydande andel av eleverna i den gruppen hade kunnat läsa på IB, och att vissa elever i gruppen skulle klara behörighet, inklusive i svenska, på ett år, några på två år. En lärare beskriver att elevernas kunskaper var bättre än förväntat och man blev tvungen att höja nivån på undervisningen mot vad man först planerat.

Utbildningen på engelska utformades individuellt. Eleverna slussades successivt vidare till olika nivåer i svenska. Några av eleverna läste gymnasiekurser i matematik. Någon av dessa läste matematik integrerat på ett nationellt program med engelskspråkig undervisning på skolan.

Ibland hade den engelskspråkiga gruppen gemensam undervisning med övriga språkintröduktionselever. En farhåga innan verksamheten startade var att det skulle vara förvirrande för eleverna att lära sig svenska och läsa på engelska samtidigt. Men lärarna på skolan hade, som rektor uttryckte det, en vana vid att

²⁹ Skolverket, Nyanlända – aktuell statistik november 2015, s. 11.

³⁰ Kungsholmens gymnasium antog tidigare elever till IB, men numera anordnar Stockholms stad i stället IB på *The International School of the Stockholm Region*. Naturvetenskapliga programmet samt samhällsprogrammet med engelskspråkig undervisning finns fortfarande på Kungsholmens gymnasium.

arbeta språkutvecklande. Skolans långa erfarenhet av engelskspråkig undervisning och det faktum att det alltid funnits elever på skolan som varken hade engelska eller svenska som modersmål hade bidragit till lärarnas kompetens i detta avseende.

Skolan hade under hösten kontaktats av flera elever som ville gå i den engelskspråkiga gruppen på introduktionsprogrammet språkintrödnktion. Trots att skolan hade bedömt att de skulle klara utbildningen, och att utrymme fanns i gruppen, hade inte gruppen utökats sedan läsårsstarten. Intervjupersoner spekulerade om att ett problem var att rutinerna för detta inte fanns i kommunen ännu, och att kännedomen om den engelskspråkiga gruppen var låg.

2.4.1 Tidigare undantag från behörighet i svenska

Innan Gy 2011 hade Kungsholmens gymnasium möjlighet att göra undantag från kravet på behörighet i svenska för antagning till skolans nationella program med engelskspråkig undervisning.³¹ Såväl (till exempel) utlandssvenska elever utan formell behörighet i svenska som utomeuropeiska elever och flyktingelever från före detta Jugoslavien kunde då antas till dessa program. Förutom att det var till gagn för de enskilda eleverna som kunde fortsätta sin skolgång utan fördröjning för att läsa svenska, skapade det en mer internationell miljö på skolan där engelska i högre utsträckning än i dag var det gemensamma umgängesspråket, anser intervjupersoner. Skolan hade också utarbetat kompensatorisk utbildning i svenska för dem som behövde det, så kallad ”nybörjarsvenska”.

Skolan har sedan undantaget togs bort upplevt ett fortsatt behov och intresse från en bred grupp av nyanlända elever för att läsa på nationella program med engelskspråkig undervisning eftersom eleverna inte har behörighet i svenska. Rektor hänvisar dock alla som saknar behörighet i svenska till språkintrödnktion eftersom alla måste ha behörighet i svenska för att komma in på nationella program i gymnasieskolan och komma vidare i utbildningssystemet. En annan omständighet som systemet inte heller tar hänsyn till, upplever rektor, är att alla ungdomarna som nu hänvisas till språkintrödnktion inte ser sin framtid i Sverige:

Jag menar, de har hamnat i Sverige av olika anledningar, men de kan likaväl ha målet att åka någon annanstans. Och varför behöver de svenska då? (Rektor)

Tidigare hade skolan elever på de nationella programmen med engelskspråkig undervisning som efter gymnasieskolan skrev Test i svenska för universitets- och högskolestudier (Tisus)³² och sedan kom in på ett svenskt universitet. För dem blir vägen via introduktionsprogrammet språkintrödnktion en omväg, uppfattar rektor.

³¹ Se till exempel Förordning (Läroplan 1978:77) om försöksverksamhet med engelskspråkig samhällsvetenskaplig linje i gymnasieskolan i Stockholm och förordning (SÖ-FS 1991:19) om vissa dispenser med hänsyn till tidigare försöksverksamhet i gymnasieskolan.

³² Tisus ger grundläggande behörighet i svenska för universitets- och högskolestudier i Sverige.

2.5 Enstaka nyanlända elever läser integrerat med nationellt program

Möjligheten att låta nyanlända elever läsa kurser integrerat med ett nationellt gymnasieprogram utnyttjades i Göteborg och Umeå. Det gällde för enstaka nyanlända elever som skolorna bedömde kunde tillgodogöra sig undervisning på nationella program med engelskspråkig undervisning. I Göteborg var det, i november 2015, nio procent av kommunens ungdomar i gymnasieålder som hade anlänt under det senaste året.³³ I Umeå var motsvarande andel fyra procent.³⁴

Skolan *The International High School of the Gothenburg Region* (IHGR) i Göteborg bedrev i princip all undervisning på engelska³⁵. Där avsattes två platser varje år på de nationella programmen för elever som saknade behörighet i svenska. Dessa elever skulle ha gått en grundskoleutbildning i annat land och deras kunskapsnivå i svenska skulle lägst motsvara årskurs 8. De aktuella eleverna antogs till introduktionsprogrammet *preparandutbildning* men läste hela sin utbildning integrerat med ett nationellt program.

På IHGR följde preparandeleverna det nationella programmet och läste svenska som andraspråk. Om eleverna inte klarade kurserna i svenska som andraspråk på tre år, vilket inte alla gjorde enligt skolpersonalens erfarenheter, fanns en möjlighet för dem att läsa svenska som andraspråk på en annan gymnasieskola i kommunen tillsammans med nyanlända under 20 år med fullgjord gymnasieutbildning från hemlandet. Där hade eleverna möjlighet att bli betygsatta upp till svenska som andraspråk 3 så att de kunde få sitt slutbetyg.

Det var enligt rektor svårt att hitta nyanlända elever som hade rätt kunskapsprofil för att antas till preparandutbildningen, trots att eleverna ofta själva aktivt sökte kontakt med skolan. Innan Gy 2011 hade IHGR i likhet med Kungsholmens gymnasium i Stockholm (se ovan) ett undantag från behörighetskravet i svenska för att kunna anta elever till nationellt program med engelskspråkig undervisning. Då reserverade kommunen årligen 5-6 platser för elever som inte var behöriga i svenska, enligt rektor. Det var lättare att fylla platserna då, eftersom det inte fanns något krav på att eleverna skulle ha kunskaper i svenska på någon särskild nivå.

I Umeå läste en handfull nyanlända elever integrerat på det naturvetenskapliga programmet med engelskspråkig undervisning. De var inskrivna på introduktionsprogrammet *individuellt alternativ*. Det var elever som kommit med sina föräldrar som arbetade tillfälligt på universitetet, och som inte var behöriga i svenska. Gemensamma nämnare för eleverna i övrigt var att de hade mycket god utbildningsbakgrund och goda engelskkunskaper. De hade tidigare haft undervisning på engelska eller franska. Tack vare elevernas höga motivation och skolans engelskspråkiga utbildning, kunde rektor snabbt hitta individuella lösningar för eleverna:

³³ Skolverket, Nyanlända – aktuell statistik november 2015, s. 17.

³⁴ Ibid, s. 21.

³⁵ Utom undervisning i svenska och svenska som andraspråk.

Eleverna kom hit fast beslutna om att göra precis allt som krävs för att kunna följa med. Och vad det här har lett till i praktiken, eftersom vi har haft InterClass, som är naturvetenskapsprogrammet fast med engelska som undervisningsspråk, det är att vi med kort varsel bara har kunnat stoppa in de här eleverna i klasser och så har de fått följa undervisningen på engelska. (...) Och när eleverna har läst svenska som andraspråk och kommit upp till den nivån att de har blivit behöriga. Ja, men då är de ju validerade och behöriga och en helt vanlig elev på naturvetenskapsprogrammet. (Rektor)

De allra flesta av dessa elever klarade sin gymnasieutbildning, inklusive behörighet i svenska, på tre år. På det naturvetenskapliga programmet med engelskspråkig undervisning i Umeå ökade inslaget av svenskspråkig undervisning gradvis under de tre åren, vilket rektor trodde var särskilt gynnsamt för de nyanlända elevernas möjlighet till progression i svenska. Det var färre elever än tidigare som sökte till det naturvetenskapliga programmet med engelskspråkig undervisning till höstterminen 2016. Därför hade inte någon ny grupp startat.

2.6 Engelskspråkig preparandutbildning i Helsingborg lockade inte eleverna

I strävan att hitta adekvata utbildningsupplägg för nyanlända elever med god skolbakgrund erbjöd Helsingborg inför läsårsstart 2016/17 en preparandutbildning på engelska för nyanlända elever som var upplagd på samma sätt som ett ekonomiprogram. I kommunen var det, i november 2015, fyra procent av ungdomarna i gymnasieålder som hade anlänt under det senaste året.³⁶ Utbildningen vände sig till elever som låg nära behörighet till nationella program. Antalet sökande till utbildningen blev dock mindre än väntat och utbildningen startades därför inte.

Enligt ansvariga i kommunen fanns flera möjliga förklaringar till det låga intresset. Det var kort om tid för att informera om utbildningen och kommunen hade inte nått fram till eleverna. Det visade sig också när man gick in och bedömde elevernas kunskapsnivå i engelska att många inte hade de förkunskaper som krävdes. Kommunen hade också skapat ett annat alternativ för samma målgrupp som lockade fler elever: en fyraårig utbildning med svenskspråkig undervisning där första året var preparandutbildning med inriktning mot naturvetenskapliga programmet, där de sedan gick över till det nationella programmet. En engelskspråkig utbildning inriktad mot ett samhällsvetenskapligt program var kanske inte vad som lockade mest tror en intervjuperson i kommunen och syftar på elevgruppen nyanlända med god skolbakgrund, företrädesvis från Syrien. Utifrån dessa elevers mål och framtidsplaner var den naturvetenskapliga inriktningen något som lockade fler.

Det var hösten 2016 osäkert huruvida kommunen skulle erbjuda en liknande engelskspråkig utbildning för nyanlända igen. Elevgruppen nyanlända med mer gedigen skolbakgrund, bland annat från Syrien, var inte längre så stor i kommunen och de elever som fanns var på väg att få behörighet eller så hade kommunen

³⁶ Skolverket, Nyanlända – aktuell statistik november 2015, s. 15.

kunnat översätta deras betyg i motsvarande grundskolan för att bedöma behörigheten till gymnasieskolan för antagning dit på så kallad fri kvot.³⁷ Fri kvot innebär att huvudmannen ska avsätta ett begränsat antal platser på nationella program för elever som bör ges företräde framför övriga sökande. Elever kan antas på fri kvot på grund av särskilda omständigheter eller på grund av att deras betyg inte rakt av går att jämföra med grundskolans.³⁸

2.7 Få nyanlända på attraktiva IB – och utbildningen passar inte alla

I de besökta kommunerna *som erbjöd IB* hade man erfarenhet av att ta emot nyanlända elever till programmet. Antalet skiljde sig emellertid åt mellan de olika kommunerna. I Stockholm, Malmö, Göteborg och Eskilstuna var det enligt vad som kom fram i intervjuerna ett högt söktryck till IB. Kommunerna använde vanligen samma antagningskrav till IB som till de nationella gymnasieprogrammen. Möjligheten att ta in elever som saknade behörighet till de nationella programmen på IB utnyttjades sparsamt, enligt vad som kom fram i intervjuerna. Det innebar att det i praktiken var svårt för nyanlända som inte var behöriga att få en plats på utbildningen.

Malmö stad har anordnat IB sedan 1994 på *Malmö Borgarskola*. Skolan erbjuder även nationella program med engelskspråkig undervisning. I enstaka ”klockrena fall” antogs elever som saknade behörighet i svenska till IB-programmet på skolan. Men enligt biträdande rektor var det känsligt eftersom utbildningen hade ett högt söktryck:

... En del [nyanlända elever] har inte med sig en examen från grundskolan, och då blir det svårt. Dels att uppfylla de här behörighetsreglerna som vi har, för vi har samma behörighet för att söka till IB som det är på naturvetenskapliga program. Konkurrensen är rätt så stor hos oss för att komma in på IB, men vi försöker alltid se på inträdesprovet. (...) Och lyckas de väldigt väl på matten men kanske inte har alla betyg med sig, så kan man göra intag på fri kvot ... (Biträdande rektor)

En risk för skolan med att ta in elever som saknade behörighet i svenska var att antagningsbeslutet kunde överklagas, och då gällde det att bedömningarna var välgrundade.

Även i Stockholm var det många elever som konkurrerade om platserna på IB. Vissa platser på programmet reserverades för vissa elever som inte var behöriga att läsa någon annan gymnasieutbildning.³⁹ Andra elever som saknade behörighet i svenska hänvisades i stället till språkinträdning. En faktor som också spelade in var huruvida elevernas avsikt var att stanna i Sverige eller inte, trodde en intervjuperson som tidigare varit rektor för IB:

³⁷ 7 kap. 3§ gymnasieförordningen.

³⁸ Ibid.

³⁹ Elever som är familjemedlemmar till personer som tillhör främmande makts beskickning eller lönade konsulat enligt 29 kap. 2-3 §§ skollagen och 8 § förordningen om internationell gymnasial utbildning i Stockholm och Göteborg samt vid Sigtunaskolan Humanistiska Läroverket i Sigtuna.

... Rektor gör en bedömning, är det här någon som behöver IB på grund av att man är tillfälligt i Sverige? Om man ska vara kvar i Sverige, då är det språkintröskning som gäller. Så jag tror inte att de har så många platser för flyktingungdomar på IB. (Rektor)

Ett annat skäl till att skolorna var försiktiga med att anta elever som saknade behörighet till IB var utbildningens upplägg och svårighetsgrad. Om elever inte klarade utbildningens slutexamination riskerade IB att bli en återvändsgränd. En lärare beskrev:

Risken med IB är att (...) allting hänger på examinationen i slutet av år tre, då man måste få ett komplett IB-diplom för att bli behörig att söka till svenska högskolan. Saknar man det, då har man ingenting efter tre år. Till skillnad från ett nationellt program där man alltid kan ta betyg i efterhand. Vill vi bara fylla platser [på IB] skulle det inte vara något problem att ta in dem. Men vi gör dem en björntjänst i så fall. ... (IB-koordinator)

Elever hade möjlighet att göra om slutexamensprovet, men inte möjlighet att få fortsatt undervisning på programmet. De nationella programmen med engelskspråkig undervisning hade mer flexibla upplägg avseende utbildningens innehåll, vilket såväl lärare och rektorer som intervjuade elever framhöll som en fördel för många nyanlända elever.

När det gällde nyanlända elever som kom som till exempel asylsökande eller flyktingar var det språket och språkämnena inom IB som kunde bli ett problem, erfor en IB-koordinator:

Det är kända. Det är många från framförallt Mellanöstern som är duktiga på matte och NO, och ofta presterar bättre i de ämnena än de svenska eleverna. Men språk är ett problem. IB kräver att de ska läsa två språk. Och det är inte alltid de har goda språkkunskaper. Inte minst svenska kan vara ett problem. En del kan läsa sitt hemspråk, arabiska till exempel. Men en del, framförallt från Somalia, Eritrea, deras språk finns inte med i IB-systemet, och då måste de läsa engelska och svenska. Och då börjar de ofta med svenska från scratch. (IB-koordinator)

Eleverna på IB läser minst två språk – språk A⁴⁰ som i princip motsvarar modersmål och språk B, som eleven behöver vara ganska duktig på. Det kunde bli tufft för vissa nyanlända elever som läste svenska som språk B, och engelska som språk A, är upplevelsen i kommunerna. Elever som inte läste svenska som språk A behövde dessutom skriva Tisus för att bli behöriga till högskolan.

Inom IB-systemet finns det även språk *ab initio*, som innebär att eleven läser ett språk på nybörjarnivå. Svenska finns inte att läsa som *ab initio* idag. Frågan om att inrätta svenska *ab initio* har lyfts av den svenska IB-organisationen Association of Swedish IB Schools (ASIB) till IBO.

I Umeå hade kommunen lagt ner IB på grund av sviktande elevunderlag. Intervjupersoner i kommunen trodde att en anledning till att eleverna inte längre

⁴⁰ Vanligen svenska eller engelska i Sverige.

sökte IB var att det har blivit svårare att få höga meritpoäng i och med Gy 2011, då översättningen av betyg från IB till meritpoäng förändrades.

3. Så kan nyanlända elever påverkas av att få engelskspråkig undervisning

I kapitlet redovisar vi de erfarenheter som finns i de besökta kommunerna av vilka nyanlända elever det är som kan omfattas av engelskspråkig undervisning och hur de kan påverkas av att få undervisning på engelska. Intervjupersonernas reflektioner kretsar främst kring elevernas språk- och kunskapsutveckling samt elevernas möjligheter att ta sig vidare till högre utbildning och arbete.

3.1 Sammanfattning av resultaten

- Den sammantagna bilden i exempelkommunerna är att vissa nyanlända elever kan gynnas av att få undervisning på engelska, men de är få.
- Eleverna gynnas på så sätt att deras kunskapsutveckling går snabbare och det kan, under vissa förutsättningar, bli möjligt för dem att ta sig fram snabbare genom utbildningssystemet.
- Det är framförallt nyanlända elever som har en god eller mycket god skolbakgrund, samt goda engelskkunskaper, som kan gynnas. Det finns dock elever som har begränsad skolbakgrund men som har tillgodogjort sig kunskaper i engelska på annat sätt och som kan gynnas av att få undervisning på engelska.

3.2 Vilka elever kan tillgodogöra sig engelskspråkig undervisning?

Lärare som undervisar på engelskspråkiga nationella program eller IB i de besökta kommunerna bedömer att elever behöver ha förkunskaper i så väl engelska som övriga ämnen motsvarande den svenska grundskolan för att kunna följa med i undervisningen på *gymnasial nivå* på engelska. Dessa två faktorer framhålls av lärare och rektorer i våra intervjuer som ett krav som endast kan frångås när det gäller svenska. Elever som uppfyller dessa kriterier skulle bli mer stimulerade av att få visa sina kunskaper i olika ämnen utan att hämmas av att de har bristande kunskaper i svenska. För att kunna läsa *grundskolans ämnen* på engelska på till exempel språkintröduktion visar erfarenheter i kommunerna däremot att engelskkunskaperna inte behöver motsvara kunskapskraven i årskurs 9. För denna undervisning kan det räcka med en mer grundläggande kunskapsnivå i engelska motsvarande kunskapskraven i årskurs 6.⁴¹

Det har visat sig att de nyanlända elever som omfattas av engelskspråkig undervisning i gymnasieskolan i de besökta kommunerna har mycket varierande bakgrund. En del av dem är barn till diplomater från både europeiska och utomeuropeiska länder eller barn till forskare och anställda inom näringslivet som

⁴¹ Det bör beaktas att den lägsta nivån bland de exempel på engelskspråkig undervisning som ingår i denna studie motsvarar undervisning mot betyg i årskurs 9, detta kan påverka de resonemang som intervjupersonerna för kring elevernas förkunskaper.

flyttat till Sverige på grund av arbete. Andra elever har kommit som till exempel asylsökande eller anhöriginvandrare⁴².

Genomgången av utbildningssystemen i de länder som flest nyanlända gymnasieungdomar kommer ifrån, som redovisas i bilaga 2, visar att det finns teoretiska förutsättningar att nyanlända elever från vissa av de länderna har samma förutsättningar att delta i engelskspråkig undervisning som elever med svensk skolbakgrund. Detta har dock i praktiken visat sig vara ganska ovanligt, enligt kommunernas erfarenhet. Till exempel får elever i det syriska skolsystemet mycket undervisning i engelska⁴³, men trots att de har läst engelska lika länge och i samma omfattning som elever med svensk skolbakgrund kan de faktiska kunskaperna skilja sig åt. Det har bland annat visat sig på inträdesprovet till IB, eller i att elever, trots att de har betyg från hemlandet och att de läst engelska på språkinträdning, inte når målen för årskurs 9 i engelska. I en kommun resonerar man kring om detta kan bero på att undervisningen i svenska skolan bedrivs på ett annat sätt jämfört med i det skolsystem som eleverna har undervisats i tidigare. Det kan också bero på att elever i Sverige i större utsträckning exponeras för engelska utanför skolan jämfört med elever i andra länder⁴⁴. En intervjuperson menar att de nyanlända elever som kommer först från ett konfliktområde generellt har en bättre skolbakgrund än de som anländer senare. Det kan vara sammankopplat med vilka resurser man haft för att snabbt kunna fly. Det kan även bero på hur lång tid man har befunnit sig på flykt, där tillgången till utbildning troligtvis har varit begränsad. En syrisk elev som vi har intervjuat bekräftar bilden av att kunskaperna i engelska varierar bland ungdomar som har gått i det syriska utbildningssystemet.

Den individuella variationen avseende engelskkunskaper förefaller vara stor oavsett elevernas ursprungsland. Medan vissa elever inte har övat på att tala engelska kan andra elever ha gjort just detta. En rektor uppfattar att elever som är från Afghanistan generellt sett har dåliga engelskkunskaper, men rektorn har också mött elever vars livserfarenheter har gjort att de har varit bra på att tala engelska:

Sen kan de [engelskkunskaperna] hos vissa vara extremgoda. (...) jag har en kille, han är 16 år, han körde lastbil första gången när han var 13, och har kört gods åt amerikanska basen. Han talar ju naturligtvis god engelska. Men det är ju inget han har fått via skolsystemet hemma[...] ... (Rektor)

En rektor i de besökta kommunerna berättar att det märkts på inträdesprovet till IB att elever som har gått i skola i Syrien har klarat den engelska delen av provet men inte matematiken de senaste åren. Färdighetsträningen i matematik kan vara svår att få på flykt, medan det kan vara tvärtom med engelska. Elever som vi har intervjuat berättar att de har betalat för engelskakurser under flykten eller att de har fått hjälp med att lära sig engelska på anläggningsboenden i Sverige och på internet. En elev som deltar i engelskspråkig undervisning beskriver:

⁴² Som anhöriginvandrare avses en person som flyttat till Sverige på grund av att de har en anhörig som har uppehållstillstånd i Sverige eller är svensk medborgare.

⁴³ Se bilaga 2, Utbildningssystemen i de länder som flest nyanlända gymnasieungdomar kommer ifrån.

⁴⁴ Se till exempel Sylvén (2013) s. 315.

Jag började lära mig engelska för två år sedan. Jag hade lite bakgrund från skolan och några böcker. Men det hjälper inte när du ska lära dig tala engelska. Jag började lära mig för två år sedan i Iran, jag tog några kurser. När jag kom hit till Sverige använde jag engelskan mer än svenskan så den förbättrades här. (Elev)

Vissa ungdomar som flytt har också lärt sig engelska under själva flykten, för att kunna göra sig förstådda och klara sin överlevnad. Så här berättar en intervjuperson om en elev från Afghanistan:

Han är duktig i engelska. Jag frågade honom, 'hur kan du kunna så mycket engelska?' Han sa att han hade hamnat i en svår situation någonstans i världen. Och han behövde ett språk för att förklara. Han hade kanske inte pengar att handla för, han behövde mat, kanske. Sådana saker tvingade honom att lära sig engelska bättre. ... (Samordnare, språkintröduktion)

Intervjuade lärare refererar också till att elever från vissa länder, som exempelvis Zambia, Uganda och Nigeria, kan ha goda kunskaper i engelska eftersom det kan vara undervisningsspråket i skolan. Detta gäller även ungdomar som har gått i privata och internationella skolor där engelska har varit undervisningsspråk.

Andelen eller antalet nyanlända elever som intervjupersonerna uppskattar har de förutsättningar som krävs för att tillgodogöra sig undervisning på engelska varierar, bland annat utifrån om intervjupersonen tänker sig undervisning i grundskolans ämnen eller i kurser från gymnasieskolan (inom introduktionsprogrammen). I vissa fall utgår intervjupersonerna från den undervisning som man redan bedriver på engelska inom gymnasieskolan i kommunen och uppskattar då vilka nyanlända elever som kan gynnas av just den engelskspråkiga undervisningen.

Uppskattat antal berörda elever

Här följer några exempel på intervjupersoners uppskattningar av hur många elever på språkintröduktion våren eller hösten 2016 som hade förutsättningar att tillgodogöra sig undervisning på engelska:

- I Eskilstuna uppskattade en lärare att kanske 5-6 personer av totalt 20 (med snabb progression) som läste s.k. snabbspår på språkintröduktion på skolan skulle klara av att studera på engelska. Totalt hade skolan 220 elever på språkintröduktion. Enstaka nyanlända elever kan också ha förutsättningar läsa på IB.
- I Hultsfred uppskattade lärare och rektorer att 20-30 av de 150 eleverna på språkintröduktion kunde ha förutsättningar att tillgodogöra sig undervisning i grundskoleämnen på engelska.
- I Umeå uppskattade lärare att ca 5 elever av ca 350 elever på språkintröduktion skulle kunna läsa integrerat på ett nationellt gymnasieprogram med engelskspråkig undervisning.
- I Helsingborg valde få elever att ansöka till preparandutbildning på engelska. 5-6 nyanlända elever var inskrivna på IB.

Utifrån intervjupersonernas uppskattningar är det rimligt att anta att det för närvarande är en liten grupp av nyanlända elever som har de förutsättningar som krävs för att kunna tillgodogöra sig undervisning på engelska på gymnasienivå. Elevgruppen som skulle kunna läsa grundskolans ämnen på engelska bedöms vara större än gruppen som skulle klara av att läsa kurser på gymnasial nivå i de besökta kommunerna. Det handlar fortfarande om få elever och är kopplat till vilken skolbakgrund eleverna har med sig när de anländer till landet.

Elever från Afghanistan har, enligt erfarenhet i kommunerna, oftast upp till två års skolgång med sig, maximalt fem år, och skolgången kan ha varit sporadisk. Längre skolgång är mycket ovanligt, enligt erfarenheterna, och förekommer då i till exempel huvudstaden Kabul.⁴⁵ Men det finns elever som trots brist på formell utbildning inom en utbildningsinstitution, kan ha haft en utbildad lärare i just sin skola, eller en släkting som har varit lärare som har kunnat ge extra stöd hemma. Så här berättar en elev om sin skolgång i Afghanistan (sammanfattande beskrivning utifrån intervjureferat):

I Afghanistan var det ofta 60 elever i klassrummet och det berodde mycket på om familjen kunde stötta en hemma, vilken undervisning man fick. Som tur var hade jag släktingar som var lärare som kunde stötta mig hemma. Jag tycker inte att jag lärde mig så mycket i skolan, utan mer hemma på egen hand och med hjälp av familjen. Så var det nästan hela skolgången där. Själva skolan var mycket strikt. Jag gillade inte att studera där för lärarna var väldigt hårda mot eleverna. Man hade inga val som elev. Man skulle memorera och memorera saker. Lärandet var inte så viktigt – det handlade mer om att memorera saker. (Elev)

Trots dessa omständigheter förefaller eleven ovan ha fått en tillräckligt god grund för att klara de engelskspråkiga studierna på språkintrödningsnivå. För elever med liknande bakgrund, såväl från Afghanistan som från andra länder vars formella utbildning varierar i kvalitet och omfattning, kan personliga förmågor som studiebegåvning och inte minst motivation till viss del väga upp och kompensera för bristande formell utbildning.

Elever som har gått i internationella skolor eller privatskolor har vanligen mycket goda förutsättningar för att delta i engelskspråkig undervisning i kommunerna. Dessa elever kan komma från många olika länder.

Flera intervjupersoner uttrycker att det vanligaste ändå är att nyanlända elever i stället har svårt att nå upp till behörighetskraven i engelska till gymnasiets nationella program. För dessa elever är engelskspråkig undervisning knappast aktuellt.

3.3 Kunskapsutvecklingen skulle gå snabbare för vissa nyanlända elever om de fick undervisning på engelska

I de besökta kommunerna skulle kunskapsutvecklingen för vissa nyanlända elever i gymnasieålder kunna gå snabbare om de fick undervisning på engelska i stället för

⁴⁵ Se bilaga 2, Utbildningssystemen i de länder som flest nyanlända gymnasieungdomar kommer ifrån.

på svenska. En rektor beskriver att nyanlända elever skulle kunna gynnas på flera sätt av att få undervisning på engelska och framhåller vinster som att elever på språkinträdning kan bli behöriga till ett nationellt program i gymnasieskolan snabbare än om de hade läst på svenska:

Det skulle gynna dem på många sätt. De hinner komma in på gymnasiet precis som alla andra elever. Jag tror också att man utvecklas väldigt mycket. (...) De blir snabbt en del av hela gymnasieskolan och det nationella utbildningssystemet. Det är det första målet för gymnasieungdomarna att komma in på ett nationellt program och få läsa det, så vore det ju toppen för dem. (Rektor)

Vissa intervjupersoner nämner även att det vore bra om eleverna fick möjlighet att läsa på sitt modersmål, som ett alternativ till undervisning på engelska.

En uppfattning är att språkinträdning riskerar att bli en bromskloss för vissa, särskilt elever med god skolbakgrund, när så mycket fokus läggs på språkinläring i svenska. För många nyanlända elever i gymnasieålder, kan det vara kort om tid för att läsa in alla de ämnen som krävs för att de ska bli behöriga till gymnasieskolans nationella program innan de hunnit bli för gamla. Om de är äldre än 16 år när de börjar i den svenska skolan har de ett ännu svårare utgångsläge. Möjligheten till en snabbare kunskapsutveckling genom att undervisningen bedrivs på engelska skulle kunna innebära flera fördelar för eleverna. En elev uppfattar det som mycket positivt om denne skulle ha möjlighet att få undervisning på engelska:

... vi kan spara tid. Det betyder att vi inte skulle behöva kasta bort tiden i två år, för att svenskan ska bli väldigt bra. Jag kan läsa på engelska, det vore väldigt, väldigt bra. (Elev)

De möjligheter som tagits upp i kommunerna är följande:

- Elever kan hinna bli godkända i flera grundskoleämnen på kortare tid inom ramen för introduktionsprogrammen. På så sätt kan de snabbare antas till gymnasieskolans nationella program – särskilt om det också var möjligt att antas med undantag från behörighetskravet i svenska. Eleverna kan också antas till IB.
- Vissa elever kan ha lättare att få höga betyg och därmed också bättre meritpoäng inför antagning till gymnasieskolan. Då konkurrerar de på mer lika villkor om utbildningsplatserna på gymnasieskolans nationella program eller IB.
- Elevernas stress över att de riskerar att bli för gamla för att kunna antas till ett nationellt program i gymnasieskolan minskar.
- Elevernas motivation att delta i undervisningen skulle öka eftersom de kan få tillgång till mer stimulerande undervisning.⁴⁶

⁴⁶ I gymnasieutredningens betänkande (SOU 2016:77) ”En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning” (t. ex. s. 186, 207, 572), lyfts studiemotivation fram som en faktor som påverkar om eleverna fullföljer sin gymnasieutbildning.

- Elevernas självkänsla skulle öka och deras frustration skulle minska i och med att de i högre grad fick möjlighet att visa sina kunskaper och färdigheter utan att hindras av språkliga brister i svenska.

Andra positiva effekter som intervjupersonerna lyft, men som inte direkt är kopplade till en snabbare kunskapsutveckling är att:

- Elevernas engelskkunskaper skulle öka. Detta skulle särskilt kunna underlätta för elever som inte kan, vill eller får stanna i Sverige.
- Elevernas känsla av tillhörighet och delaktighet i gymnasieskolan skulle kunna öka om de fick möjlighet att studera på engelskspråkiga nationella program eller på IB.

En rektor understryker att det är väldigt individuellt i vilken utsträckning nyanlända elever med förutsättningar att ta del av engelskspråkig undervisning skulle kunna ta sig fram snabbare genom utbildningssystemet. Vissa skulle kanske kunna följa den ordinarie undervisningen på ett nationellt gymnasieprogram, och då få examen på tre år, om den bedrevs på engelska. Andra skulle få tillgång till mer stimulerande undervisning på ett introduktionsprogram. Hur snabbt eleverna skulle kunna ta sig vidare genom systemet beror också på deras utveckling i svenska eftersom de behöver lära sig svenska för att kunna ta gymnasieexamen.

3.4 Risk för fördröjd språkutveckling i svenska

Det finns också utmaningar förknippade med att erbjuda nyanlända elever i gymnasieålder undervisning på engelska. Den utmaning med engelskspråkig undervisning som intervjupersonerna framför allt ger uttryck åt är risken att eleverna inte lär sig svenska lika fort eller bra som om de skulle få undervisning på svenska. I en av kommunerna har detta inträffat när man under en period erbjöd vissa elever undervisning på engelska på introduktionsprogrammet språkinträdning:

Vi kunde se att deras framgångar blev ju snabbare. Däremot var ju nackdelen att deras svenskkunskaper, som de egentligen är här för, blev ju sämre (...) Ja, det märktes tydligt. För de hade en tydlig fördröjning på utvecklingen i svenska. ... (Rektor)

Några av de utmaningar som förknippas med försenad eller försämrade språkutveckling i svenska som lyfts i kommunerna punktas här och beskrivs mer utförligt i löptext:

- Svenskundervisningen skulle behöva förstärkas vilket kräver extra resurser.
- Det finns risk för att elevernas möjligheter till arbete eller vidare studier blir begränsade efter utbildningen på engelska.
- Om svenskkunskaperna inte kompenseras kan de sämre kunskaperna i språket riskera att bli en isolerande faktor för eleverna i samhället.

Andra utmaningar som lyfts men som inte är en effekt av just försenade eller försämrade språkkunskaper i svenska är:

- Elevernas motivation att delta i undervisning på engelska kan vara låg. Eleverna kan ha en vilja att prioritera sina svenskkunskaper.

I flera av kommunerna uttrycker man att man behöver göra extra satsningar på svenskundervisningen, till exempel genom att utöka antalet undervisningstimmar eller erbjuda ”nybörjarsvenska”, för att engelskspråkig undervisning ska vara ett bra alternativ för nyanlända elever. En uppfattning i kommunerna är att gymnasieutbildningen för nyanlända elever som läser på engelska kanske ändå behöver fördelas på fyra år i stället för tre, för att det ska vara möjligt att erbjuda extra undervisning i svenska. Vissa intervjupersoner nämner också att det är viktigt att eleverna möter svenska även utanför skolan, för att utvecklingen ska gå snabbare. Några elever håller med om detta och uttrycker att det går snabbare att lära sig svenska om man också läser svenska böcker, lyssnar på svensk musik och tittar på svenska tv-serier på fritiden. Samtidigt finns det nyanlända elever som planerar att flytta utomlands efter att de har avslutat sina gymnasiestudier, och som upplever att de under tiden de är i Sverige klarar sig bra på engelska.

En rektor gör bedömningen att eleverna är starka och klarar att anpassa sig snabbt. Har de kunskaper i engelska och en god skolbakgrund kommer de att kunna klara att läsa på ett nationellt program med undervisning på svenska efter att ha läst introduktionsprogrammet språkintrödnin på engelska, bedömer rektorn:

Jag tänker att de ändå har tio timmar svenska i veckan. Så deras svenska kommer att utvecklas snabbt här. Och eftersom de har så mycket svenska, då borde det inte vara någon jättenackdel för dem [att läsa på engelska]. Utan jag tror att möjligheten att komma vidare överväger nackdelarna med att inte kunna vartenda ord på svenska. (Rektor)

Ett sätt att hantera risken att språkutvecklingen i svenska skulle gå långsammare om eleverna läste på engelska är att erbjuda eleverna mer flexibla sätt att läsa svenska. Svenska behöver inte nödvändigtvis komma först menar flera. I stället kan eleverna läsa in svenska antingen löpande under gymnasieutbildningen eller till och med efter. En studie- och yrkesvägledare beskriver att elevernas förutsättningar att lära sig svenska skulle öka om de kunde fokusera på svenska senare och till exempel få möjlighet att läsa in behörigheten i svenska efter gymnasieutbildningen.

En oro som uttrycks kring att elever läser sin gymnasieutbildning på engelska är att de eventuellt riskerar att hamna i en återvändsgränd efter gymnasieskolan om deras svenskkunskaper inte är tillräckligt goda. Elever som stannar i Sverige får kanske svårt att hitta ett arbete eller saknar grundläggande behörighet för att kunna studera vidare.

Erfarenheten från de kommuner som erbjuder IB och andra gymnasieprogram med undervisning på engelska är att eleverna lyckas väl med att ta sig vidare efter sina gymnasiestudier även om de inte kunde svenska när de påbörjade utbildningen. Det är få ungdomar som blir hindrade av att de inte kan svenska. Det finns också möjligheter för dessa elever att läsa in svenska i efterhand till exempel genom någon mer vuxeninriktad utbildningsform. Eleverna kan dessutom

bli behöriga till högskolan genom att skriva Tisus, eller så kan de välja en utbildning som har undantag från behörighetskravet i svenska⁴⁷:

... många som inte har valt svenska som deras andraspråk på IB har snappat upp svenskan och sen kunnat ta Tisus-testet i slutet av gymnasiet och kommit in [på universitetsutbildning] och på det sättet blivit en väldigt viktig del av svenska samhället. (IB-koordinator)

... Många av våra elever [som läser gymnasieutbildning på engelska] söker till engelskspråkiga utbildningar också på universitetet. (...) Det ökade ju väldigt mycket, de utbildningarna under ett antal år, men sen när man började ta betalt av elever från utanför Europa, (...) då sjönk det igen. (Studie- och yrkesvägledare)

En uppfattning är att elever som går på de engelskspråkiga programmen är intresserade av att lära sig svenska, och gärna deltar i extraundervisning. En annan upplevelse är att det är många elever på IB som vill vidare till högre utbildningar utomlands. För dem innebär det ingen begränsning efter gymnasieskolan att de har läst sin utbildning på engelska.

En risk med att eleverna aldrig riktigt lär sig svenska är att det kan bli en isolerande faktor som gör det svårare att komma in i det svenska samhället. I flera kommuner lyfts att ett språk är bärare av kulturella koder, och att det därför kan vara viktigt att lära sig språket ordentligt – inte bara för att kunna göra sig språkligt förstådd utan för att förstå hur samhället fungerar. Förutom att det kan bli svårare att hitta arbete eller studera vidare kan det ha effekter på elevernas sociala inkludering om de inte lär sig svenska. Samtidigt förstår många i Sverige engelska bra och i de kommuner där det förekommer engelskspråkiga nationella program eller IB kan de nyanlända eleverna, genom att läsa på dessa program, möta elever med svenska som modersmål. På så vis kan engelskspråkig undervisning också främja elevernas möjlighet att bli en del av det svenska samhället.

3.5 Elevernas känsla av delaktighet kan stärkas om de får läsa integrerat på ett engelskspråkigt gymnasieprogram

Flera intervjupersoner menar att det finns vinster att göra om nyanlända i större omfattning får möjlighet att läsa på engelska och att det är att föredra för de elever som är starkare i engelska än i svenska – speciellt om de får möjlighet att läsa tillsammans med elever på ett nationellt program eller IB. De nyanlända eleverna kan då snabbt komma in i ett socialt sammanhang och känna sig delaktiga. En IB-koordinator tror att det kan vara ett bra sätt för nyanlända att komma in i samhället att läsa på IB eftersom eleverna får vänner i klassen som är på samma kunskapsnivå. Programmets relativt höga status bidrar också, enligt IB-koordinatören, till att öka elevernas möjlighet att bli en del av samhället. En lärare som undervisar på språkinträdning upplever också att eleverna som går på kommunens IB-program verkar mer integrerade än eleverna som läser språkinträdning.

⁴⁷ Högskolorna kan besluta om en utbildning ska omfattas av undantag från den grundläggande behörigheten. 7 kap. 3 § högskoleförordningen.

Lärare som undervisar på nationella program där undervisningen bedrivs på engelska uttrycker att det finns vinster för både de svensktalande eleverna på programmen och för de nyanlända eleverna som kan engelska om de kan läsa i samma undervisningsgrupp. De nyanlända eleverna får bli en del av ett socialt sammanhang och kan ta del av en gruppsammanhållning. De svenskspråkiga eleverna får större incitament att använda engelska språket även utanför klassrummet. En lärare reflekterar över hur vissa nyanlända elever kan gynnas av att läsa integrerat tillsammans med en undervisningsgrupp på ett nationellt gymnasieprogram:

En fördel måste ändå vara att de snabbt kommer in i en social kontext. De får en klass. Lärare som bryr sig om dem, de får en skola. Det blir som att de får en tillhörighet på en gång, och det kan inte vara annat än bra. Men sen att fortsätta läsa på engelska och kanske inte få den här svenskduchen som kanske kan behövas, det kan väl vara ett problem då. Men jag tänker ändå att, för dem som nu har den engelskan, att få kunna ta till sig kunskap på engelska och få känna sig nöjd med att de kan visa vad de kan, (...) det måste ju vara bra för välbefinnandet på alla sätt. (Lärare)

En elev som själv läst på språkintröduktion beskriver också att det vore bra om eleverna på det programmet fick möjlighet att delta i studier på nationella program tillsammans med svensktalande elever snabbare:

Det är bra att man inte sätter elever lång tid i IM.⁴⁸ De kan komma in i samhället bättre om de hoppar lite. Flytta dem och sätt dem i klassrummen, då kan de komma in i samhället och lära känna svenska elever. När jag ser framför mig här i korridoren, ser jag bara flyktingar som pratar med varandra. Jag ser inga svenskar som pratar med flyktingar eftersom de inte har träffat varandra bättre. (Elev)

IB och nationella program där undervisningen bedrivs på engelska har potential att fungera som en kontaktyta för elever med olika bakgrund uttrycker flera intervjupersoner.

En uppfattning är att det är positivt att de nationella programmen där undervisningen bedrivs på engelska och IB får en mer internationell prägel i och med att elever med utländsk bakgrund börjar där. I flera kommuner är det ett uttalat syfte att de engelskspråkiga programmen ska ha en internationell karaktär – till exempel kallas det engelskspråkiga programmet i Umeå ”InterClass”, och på Kungsholmens gymnasium i Stockholm har man en ”internationell sektion” dit IB och de nationella programmen med engelskspråkig undervisning hör. I Göteborg har hela skolan *The International High School of the Gothenburg Region* en internationell anda.

De engelskspråkiga nationella programmen och IB har ofta höga antagningspoäng och flera intervjupersoner uttrycker att eleverna på programmen med engelskspråkig undervisning ofta är högpresterande och studiemotiverade – det råder ofta en god ”pluggkultur”. Denna kultur kan gynna de nyanlända eleverna och ytterligare bidra till att deras kunskapsutveckling påskyndas enligt flera intervjupersoner. De höga antagningspoängen kan dock i praktiken hindra

⁴⁸ Eleven kan syfta på antingen språkintröduktion eller på introduktionsprogrammen generellt.

nyanlända elever från att få möjlighet att läsa på programmen, vilket också beskrivs i kapitel 2.

3.6 Elevernas motivation att delta i undervisning som bedrivs på engelska

De elever som kan gynnas av engelskspråkig undervisning skulle kanske ta sig vidare i utbildningssystemet i vilket fall som helst, tror lärare i en kommun. Att ge de elever som har goda förutsättningar att ta sig vidare till ett nationellt program utbildningsmöjligheter som anpassats till dem skulle kunna uppmuntra eleverna att fortsätta prioritera sina studier.

Även om det inte alltid görs en systematisk kartläggning av elevernas förutsättningar på individnivå så är den generella bilden i kommunerna att många nyanlända elever⁴⁹ vill vidare till högskoleförberedande program. Precis som för andra elever är det inte ovanligt att eleverna ändrar sig under utbildningens gång. Målet är ofta att ta sig vidare till universitets- och högskolestudier. Men det finns också exempel på elever som under utbildningens gång kommit fram till att de snabbt vill komma ut i arbete, och därför valt ett yrkesprogram. Ibland kan det vara yttre omständigheter som avgör elevernas val av utbildningsväg.

Studie- och yrkesvägledning kan påverka nyanlända elevers motivation att delta i olika typer av utbildning eftersom det inte är självklart att eleverna har tillgång till information om vad de olika utbildningarna kan leda till när det gäller möjligheten till högre utbildning eller arbete. I en kommun fick de elever som erbjöds undervisning på engelska mycket studie- och yrkesvägledning. Det bidrog till att en elev kom fram till att denne ville läsa på ett yrkesprogram, för att snabbare få ett arbete.

I en kommun finns erfarenhet av att elever som har lärt sig eller håller på att lära sig svenska kan vara ovilliga att delta i engelskspråkig undervisning. Detta trots att eleverna kan vara starkare i engelska än i svenska och att det skulle innebära en snabbare kunskapsutveckling. Eleverna kan i dessa fall vara rädda att deras utveckling i svenska ska försämrans om de väljer att få undervisning på engelska.

Det kan, enligt vad som framkommit i intervjuerna, finnas en koppling mellan de nyanlända elevernas vilja att läsa på engelska och den allmänna inställningen som finns på skolan, bland personal och elever, till att undervisningen för nyanlända inte bedrivs på svenska. De nyanlända eleverna kan känna av den inställningen och vilja anpassa sig efter den eftersom de ofta har en önskan om att passa in, resonerar man i en kommun. Till exempel uttrycker elever som tidigare fått engelskspråkig undervisning på en skola där övrig undervisning bedrivs på svenska att de helt slutade använda engelskan⁵⁰ efter att de börjat på ett nationellt program, trots att de upplevde att engelskan hade hjälpt dem mycket. Nu satsade de på att

⁴⁹ I studien har intervjuerna framförallt berört de elever som kan omfattas av engelskspråkig undervisning vilket kan påverka svaren.

⁵⁰ De ville inte heller använda engelska under intervjun.

bara använda svenska i klassrummet och när de pratade med andra elever. Så här beskriver en elev:

Jag tror att det är viktigast att prata svenska i klassrummet med andra, för att de ska känna att du är med dem, du vill vara med dem och pratar samma språk. (...) Vi försökte många gånger att prata engelska i skolan, första året på programmet. Men man känner sig inte bra. (Elev)

Elever som däremot läser på en skola med engelskspråkiga program kan uppleva det som oproblematiskt att de lär sig engelska bättre än svenska. De klarar sig bra på engelska, både i skolan och i samhället uttrycker de. Lärare som undervisar en liten grupp elever på engelska på en annars svenskspråkig skola uttrycker att gruppen skiljer ut sig från resten av skolan. Andra elever kan kommentera när eleverna talar engelska i skolkorridorerna. Sammanhållningen inom den engelskspråkiga elevgruppen är däremot god. Elevernas känsla av tillhörighet och av att ”passa in” kan enligt erfarenheterna förväntas påverka deras inställning till att delta i engelskspråkig undervisning.

En elevgrupp som kan ha stora incitament att delta i utbildning på engelska eller att delta i engelskundervisning är elever som eventuellt inte vill, kan eller får stanna i Sverige. Det kan till exempel vara elever med tillfälliga uppehållstillstånd eller elever som har fått avvisningsbeslut men som fortfarande går i skolan. I en kommun där många nyanlända elever har fått avvisningsbeslut har man valt att förstärka engelskundervisningen för samtliga elever på språkintröduktion, just för att det är kunskap som eleverna har nytta av även om de inte får stanna i Sverige.

4. Kommunernas förutsättningar för att bedriva engelskspråkig undervisning för nyanlända

I detta kapitel belyser vi de organisatoriska möjligheterna och utmaningarna för att bedriva undervisning på engelska för nyanlända elever i gymnasieålder, som lyfts i de besökta kommunerna. Det är intervjuerna som genomfördes i kommunerna men även en sammanställning av de svar som lämnats på den enkät som skickades till huvudmän för gymnasieskolor (se bilaga 1 om metod) som utgör underlag för resultaten.

4.1 Sammanfattning av resultaten

- Det finns organisatoriska utmaningar kopplat till att de nyanlända elever som kan förväntas gynnas av att få undervisning på engelska är få och anländer till landet löpande under läsåret.
- Det är svårt för kommunerna att identifiera eleverna som kan gynnas av att få undervisning på engelska.
- Det kan vara svårt att hitta lärare som kan och vill undervisa på engelska.

4.2 Det finns organisatoriska utmaningar

Att ta emot nyanlända elever i gymnasieålder i skolan innebär vissa organisatoriska utmaningar för huvudmän och skolor. Bristande flexibilitet och organisatoriska hinder finns bland de problem som beskrivs när det gäller utbildning för elever med förutsättningar för snabb progression i de besökta kommunerna. Det handlar bland annat om att organisationen inte är uppbyggd så att elever kan byta grupp eller skola när de skulle behöva det. Det kan också handla om svårigheter att erbjuda gymnasiekurser och möjlighet att läsa integrerat tillsammans med ett gymnasieprogram. Det kan till exempel bero på att introduktionsprogrammet språkinträdning ibland ligger på en egen skola, eller till följd av att klasserna redan är stora eller fulltaliga. Det finns också schematekniska svårigheter. Detta gör sammantaget att det kan vara svårt att få tillgång till lärare och lokaler.

Kravet på att asylsökande ska erbjudas utbildning så snart som möjligt⁵¹ innebär en utmaning med tanke på att undervisningen på gymnasieskolans nationella program och IB endast startar på hösten. De nyanlända eleverna kommer ofta till skolan löpande under läsåret och under en tid har det också varit ett mycket stort antal nyanlända elever som börjat i gymnasieskolan. En kommun har enligt intervjupersoner, på kort tid (likt många andra) behövt lösa brist på lokaler och personal. Det har gjort det svårt att tillgodose elevernas individuella utbildningsbehov.

Eftersom de flesta nyanlända elever i gymnasieålder, oavsett skolbakgrund, erbjuds utbildning inom ramen för introduktionsprogrammet språkinträdning, är det stora skillnader i elevernas förutsättningar inom programmet. Det är svårt för

⁵¹ 12 kap. 14 § gymnasieförordningen.

kommunerna att planera utbildning för nyanlända eftersom elevernas behov och förutsättningar kan skifta mycket över tid. Därmed är det även svårt att skapa permanenta och flexibla utbildningslösningar som passar alla elever, enligt erfarenheter i kommunerna. Detta gäller inte minst för elever som har förutsättningar och behov av att gå snabbt fram – till exempel elever som läst klart grundskolan i sitt hemland.

Det är möjligt att låta elever på ett introduktionsprogram läsa integrerat med elever på ett nationellt program. Det är dock vanligt att klasserna redan är fulla. Det innebär i praktiken att nyanlända idag har svårt att få tillgång till de utbildningsalternativ som finns.

En utmaning när det gäller möjligheten att erbjuda nyanlända elever undervisning på engelska är att det verkar vara få elever som kan gynnas av att detta, vilket innebär att undervisningsgrupperna troligtvis skulle bli små om undervisningen bara riktade sig till nyanlända elever. I en kommun är erfarenheterna att små undervisningsgrupper underlättar undervisning på engelska, särskilt om elevgruppens förkunskaper är heterogena. Små undervisningsgrupper kan locka lärare som inte har engelska som modersmål att undervisa på utbildningarna menar lärare som själva undervisar på engelskspråkiga nationella program, eftersom klassrumsklimatet blir lugnare och det är färre elever att stötta. Det kan också kopplas samman med att flera av de intervjuade lärarna upplever att det är mer tidskrävande att undervisa på engelska eftersom det ibland saknas kurslitteratur etc. På IB blir undervisningsgrupperna ofta små per automatik eftersom eleverna väljer olika kurser, berättar en lärare. Små undervisningsgrupper innebär en extra kostnad för att anordna utbildningarna. I den enkät som skickades ut inför kommunbesöken uppgav flera huvudmän att ekonomi var ett skäl till att man inte funderat vidare på att anordna engelskspråkig undervisning för nyanlända i gymnasieskolan.

Kommunerna kan ha större möjlighet att erbjuda elever undervisning med engelskspråkiga inslag av mer begränsad karaktär, till exempel sådana inslag som kan inkluderas inom ramen för den undervisning som redan bedrivs för nyanlända. En möjlighet som framhålls är att kunna examinera nyanlända elever på engelska i olika ämnen.

Att översätta betyg eller validera kunskaper för elever som har utbildning med sig från ett annat land lyfts också som något man vill göra i större utsträckning.

4.3 Det kan saknas information om elevernas förutsättningar

En faktor som påverkar skolans möjlighet att erbjuda undervisning på engelska är svårigheten att identifiera elever med kunskaper i engelska. I vilken utsträckning elevens allmänna och specifika kunskaper och färdigheter samt skolbakgrund, språkliga och kulturella kompetens, migrationserfarenhet, yrkeserfarenhet, framtidsplaner och intressen kartläggs skiljer sig åt mellan kommunerna. Kartläggningen som görs täcker ofta inte alla elevens förutsättningar. Det kan också ta tid för skolorna att få information om vilka kunskaper och studievana

eleverna har med sig. I en kommun beskriver lärarna att det bara är elevernas studievana och svenskkunskaper som kartläggs. Det finns därför, i det fallet, begränsad information om elevernas engelskkunskaper och kunskaper i andra språk när de placeras i en undervisningsgrupp.

4.4 Lärare kan sakna kompetens och vilja att undervisa på engelska

Att ha undervisning på engelska ställer höga krav på lärarnas kompetens. De intervjuade lärarna som undervisar på engelska tror själva att det är svårare för lärare som inte har engelska som sitt modersmål. De tror också att det är svårare i vissa ämnen än i andra. Flera lärare lyfter till exempel att matematik kan vara ett lämpligt ämne att undervisa på engelska eftersom matematiken har ett eget logiskt språk som ser likadant ut i andra länder. Flera säger däremot att SO-ämnena och NO-ämnena är svårare eftersom det är så mycket begrepp som i så fall behöver översättas. I flera av SO-ämnena är det dessutom mycket innehåll som fokuserar på Europa och Sverige. Många gånger finns inte läromedel på engelska på rätt nivå, så läraren behöver hitta underlag och skapa sitt eget undervisningsmaterial vilket tar extra tid.

I kommunerna är en uppfattning att lärare kan känna en viss osäkerhet inför att undervisa på engelska. De är kanske inte vana att använda språket och drar sig därför för att undervisa på engelska. Det behöver inte nödvändigtvis vara så att de egentligen saknar kompetensen – till exempel kan lärare ha haft stora delar av sin universitetsutbildning på engelska och därför behärskar de ämnesspecifika begreppen – ibland bättre på engelska än på svenska. Samtidigt, uttrycker en lärare, ska man inte underskatta svårigheten i att undervisa på ett språk som inte är ens modersmål. En annan lärare, som har svenska som modersmål men som undervisar på engelska, säger att det kan vara svårt att göra undervisningen på engelska intressant, särskilt i vissa ämnen. Språket blir en begränsning:

... det är svårare att undervisa på engelska i kemi. Jag kan inte använda ett språk som är målande, kan man säga. Det blir väldigt tråkig undervisning, måste jag själv säga. Ibland är det så tråkigt så jag skulle vilja gå ut därifrån. (Lärare)

En rektor beskriver att det viktigaste är att lärarna har goda ämneskunskaper när de ska börja undervisa på engelska. På en annan skola tycker rektor däremot att lärarna också behöver vara duktiga på engelska för att kunna undervisa på språket.

Flera rektorer bekräftar att det är svårt att hitta lärare som *vill* undervisa på engelska. Det verkar också råda viss konkurrens om de lärare som har särskild kompetens för att undervisa på engelska, till exempel lärare med engelska som modersmål. På en skola har man också en utmaning när det gäller de lokala anställningsvillkoren i kommunen för lärare med utländsk lärarexamen som saknar lärarlegitimation. Dessa anställs inte tillsvidare i kommunen eftersom de bara får undervisa på programmen där undervisningen är på engelska. Enligt rektor innebär det att det i praktiken blir mindre attraktivt för dessa lärare att arbeta på den skolan:

... då kan jag aldrig tillsvidareanställa dem, och då blir det ännu svårare så klart, att få dem att stanna här och vilja satsa sin tid och kraft och kompetens. (Rektor)

Enligt erfarenheter i en kommun kan det finnas en inställning bland lärare att engelskspråkig undervisning är kontroversiellt och att fokus i stället bör läggas på att eleverna ska lära sig det svenska språket. Det kan också skapa en osäkerhet i kollegiet om de lösningar som skapas för vissa elever inte är tydligt framskrivna i styrdokumentet. En lärare uttrycker till exempel en osäkerhet kring om den undervisning denne bedrivit på engelska var tillåten enligt regelverket.

Lärdomen i en kommun var att det är viktigt att förankra de utbildningsvägar som man skapar för nyanlända elever i hela gymnasieskolan och se till att få med sig lärarna så att det finns en samsyn kring den utbildning som skolan bedriver.

4.5 Begränsad möjlighet att ta emot nyanlända elever på gymnasieprogram med engelskspråkig undervisning

Förutom att många nyanlända saknar behörighet i svenska och att gymnasieprogrammen med engelskspråkig undervisning, både nationella och IB, ofta har höga antagningspoäng finns det andra utmaningar som innebär att kommuner kan ha svårt att erbjuda det till nyanlända elever. Det är exempelvis relativt få skolor i Sverige som erbjuder engelskspråkig undervisning och många av dem återfinns i landets större städer.

Utifrån vad som framkommit vid intervjuerna i kommunerna är det tydligt att det är få elever som går vidare från introduktionsprogrammet språkinträdning till IB eller något av de engelskspråkiga nationella programmen. I en kommun finns intresse för att starta den mer yrkesinriktade IB-utbildningen som kallas International Baccalaureate Career Related Programme (IBCP). Enligt intervjupersoner i kommunen kan det vara en bra utbildningsväg för nyanlända elever som har förkunskaper i engelska och som snabbare vill komma ut i arbetslivet. Det är i dagsläget oklart om IBCP ger högskolebehörighet i Sverige.⁵²

⁵² Enligt samtal med Universitets- och högskolerådet (UHR) den 2 november 2016, se tjänsteanteckning med Skolverkets dnr. 2016:1467.

5. Diskussion

5.1 God skolbakgrund är inte nödvändig för att kunna gynnas av att få undervisning på engelska

Bilden i kommunerna är att det framför allt är elever som har läst engelska i skolan, eller gått en utbildning där engelska är skolspråket som har tillräckligt goda engelskkunskaper för att kunna tillgodogöra sig undervisning på engelska. Det har dock visat sig att det finns nyanlända elever som kan gynnas av engelskspråkig undervisning inom ramen för språkintröduktion trots att de saknar formell skolbakgrund. De kan då ha tillgodogjort sig kunskaper i engelska på andra sätt. Dessa elever verkar i liten utsträckning vara påtänkta för engelskspråkig undervisning i de besökta kommunerna, även om det förekommer. En förklaring till detta kan vara att det inte är samma lärare eller organisationer som har erfarenhet av engelskspråkig undervisning som också har kunskap om undervisning i till exempel alfabetisering. Möjligen blir det därför svårt för intervjupersonerna i denna studie att föreställa sig en sådan kombination. En slutsats är ändå att elever som har låg utbildningsnivå men som har kunskaper i engelska sannolikt inte utgör någon stor del av det redan begränsade antalet nyanlända elever som kan gynnas av att få undervisning på engelska.

Vi har inte, inom ramen för denna studie, hittat något exempel på engelskspråkig undervisning för nyanlända på yrkesprogram eller på yrkesintroduktion. Det innebär dock inte att det inte kan förekomma engelskspråkiga inslag i undervisningen för nyanlända elever även på dessa program.

5.2 Varför undervisning på just engelska?

I den befintliga svenska forskningen om undervisning som bedrivs på engelska i gymnasieskolan har resultaten inte visat på att elever med svenska som modersmål gynnas av att läsa ämnen på engelska i stället för svenska när det gäller deras språkutveckling i svenska eller deras begrepps-förståelse.⁵³ För nyanlända elever som inte kan svenska är förutsättningarna däremot helt andra, men det saknas forskning om detta i en svensk kontext.

För elever som håller på att lära sig ett nytt språk är det en stor utmaning att de på samma gång behöver lära sig ämnesdiskursen och förbättra ofullständiga ämneskunskaper. Det försvårar ytterligare om de är tvungna att göra detta på ett språk som de inte behärskar fullt ut. Forskning har visat att om någon av dessa försvårande faktorer kan underlättas så kan det minska pressen på eleven. Till exempel har elever med goda ämneskunskaper lättare att delta i interaktioner på det nya språket med andra elever som har språket som modersmål, jämfört med elever med sämre ämneskunskaper.⁵⁴

⁵³ Se till exempel Lim Falk, 2008, s. 292.

⁵⁴ Dalton-Puffer, 2011, s. 195.

För nyanlända elever som har bättre kunskaper i ett annat språk än svenska (t.ex. engelska) kan det finnas fördelar med att kunna välja att få undervisning på det språket i stället för på svenska. Det kan innebära att de kan delta i undervisningen på mer lika villkor som alla andra elever i gymnasieskolan, och därmed hamna i en starkare social position. Om nyanlända elever har god skolbakgrund och engelskkunskaper som motsvarar de som eleverna från den svenska grundskolan har när de börjar gymnasieskolan så kan det mycket väl vara en fördel för deras lärande och deras engelska om de till exempel kunde antas till en engelskspråkig gymnasieutbildning. Detta resonemang, som även förs av representanter från Nationellt centrum för svenska som andraspråk vid Stockholms universitet⁵⁵, kan tillämpas på alla språk som en elev behärskar bättre än svenska.

Enligt en sociokulturell syn på språk och språkutveckling är individers sociala status och deras språkanvändning sammanlänkade.⁵⁶ Olika språk har också olika status beroende på sammanhang. Detta särskiljer just engelska i en svensk kontext. I Sverige har svenska och engelska hög status i förhållande till de flesta minoritetsspråk i landet, även om spanskan också har relativt hög status.⁵⁷ Delvis som en effekt av detta hamnar elever som inte behärskar svenska lätt i ett socialt underläge jämfört med elever som har svenska som sitt modersmål i det svenskspråkiga klassrummet. Om dessa elever i stället får undervisning på engelska kan denna statusskillnad jämnas ut, eftersom engelska också är ett språk med hög status.⁵⁸ Engelska har även hög status internationellt.⁵⁹

Om elever som behärskar engelska bättre än svenska får chansen att delta i engelskspråkig undervisning tillsammans med elever med svenska som modersmål behöver de inte kompensera för språkliga brister i svenska för att kunna uttrycka ämneskunskaper på samma nivå som övriga elever. På det sättet kan de nyanlända elevernas känsla av jämlikhet gentemot de elever som har svenska som modersmål stärkas. Det kan dels kopplas samman med att kunskaperna i undervisningsspråket kan vara likvärdiga för samtliga elever, oavsett vilket modersmål de har. Dessutom kan det vara enklare för eleven med annat modersmål än svenska, som kanske har otillräckliga kunskaper i svenska, att uttrycka sin ämnesförståelse på engelska om det är ett starkare språk hos eleven än svenska.⁶⁰ Detta beror naturligtvis på den enskilda elevens språkkunskaper och det kan, som tidigare nämnts, skilja sig mycket både när det gäller hur mycket svenska en elev har hunnit lära sig och hur mycket engelska eleven kan.

I Sverige finns det en befintlig struktur för att bedriva engelskspråkig undervisning på gymnasienivå i form av utbildning inom IB-systemet. I vissa kommuner finns också nationella program med engelskspråkig undervisning. Det särskiljer

⁵⁵ Enligt samtal med Nationellt centrum för svenska som andraspråk vid Stockholms universitet, den 14 juni 2016.

⁵⁶ Bourdieu, 1991, s. 67-68.

⁵⁷ Se till exempel Ladberg, 2003, s. 20-23.

⁵⁸ Samtal med Tore Otterup, Göteborgs universitet, den 1 september 2016.

⁵⁹ Hyltenstam, 2002, s. 65.

⁶⁰ Axelsson & Magnusson, Vetenskapsrådet, 2012, s. 348.

undervisning på engelska i Sverige från undervisning på många andra språk som nyanlända elever har som modersmål. Även om det också förekommer att skolor bedriver språk- och innehållsintegrerad undervisning (SPRINT)⁶¹ på andra språk så är engelska det språk som dominerar.⁶²

Eftersom denna studie har fokuserat på engelskspråkig undervisning går det inte att, utifrån de redovisade resultaten, göra några jämförelser när det gäller hur mycket elever skulle gynnas av att få undervisning på sitt modersmål eller på andra språk än svenska, jämfört med att de skulle få undervisning på engelska. Slutsatsen att vissa nyanlända elever kan gynnas av att få undervisning på engelska gäller alltså bara under förutsättning att alternativet är att eleverna annars skulle erbjudas undervisning på svenska. Det gäller dessutom bara under antagandet att eleven är bättre på engelska än på svenska. Det kan även finnas ytterligare villkor som behöver vara uppfyllda, men som inte framkommer i denna studie.

Om eleverna erbjuds undervisning på engelska är det viktigt att de inte begränsas av detta på grund av att skolan inte möter elevernas behov av språklig flexibilitet i deras fortsatta utbildning. Den flexibilitet som ska finnas för nyanlända elever på introduktionsprogrammen behöver därför genomsyra hela systemet inom gymnasieskolan för att inte eleverna ska hamna i kläm om synen på skolans uppdrag skiljer sig mellan olika verksamheter. Detta kan antas vara en större utmaning på skolor som inte har en tradition av att bedriva undervisning på engelska.

5.3 Identifiera eleverna och deras mål med utbildningen

I intervjuerna har det framkommit att elevernas kunskaper i andra språk än svenska och deras studievana är avgörande för om det är lämpligt att erbjuda eleverna engelskspråkig undervisning. Därför blir en avgörande förutsättning att huvudmannen och skolan har kännedom om dessa. Eftersom det i intervjuerna genomgående har lyfts att det är en liten grupp nyanlända elever som kan omfattas av engelskspråkig undervisning är det också viktigt att dessa elever kan identifieras för att det ska finnas ett elevunderlag och för att det säkerställs att de elever som erbjuds undervisningen också är de som kan gynnas av det.

En farhåga som lyfts är att engelskspråkig undervisning kan leda till att eleverna inte lär sig svenska och att de på grund av det riskerar att hamna utanför det svenska utbildningssystemet och arbetsmarknaden. Studie- och yrkesvägledning blir kanske särskilt viktig för elever som väljer det att få undervisning på engelska. Eleverna behöver tidigt få tillgång till information om vilka alternativ som finns för dem efter studierna samt om vilket stöd de har tillgång till, till exempel avseende extra insatser som syftar till att stärka elevernas svensk-kunskaper. Studie-

⁶¹ Motsvarar begreppet Content and Language Integrated Learning, förkortat CLIL. ”Syftet med undervisningsformen är att påskynda utvecklingen av ett andraspråk genom att använda detta som undervisningsspråk i stället för elevernas modersmål.” Från Axelsson & Magnusson, Vetenskapsrådet, 2012, s. 296.

⁶² Yoxsimer Paulsrud, 2014, s. 56.

och yrkesvägledning kan på så sätt minska risken för att elevernas möjligheter begränsas efter gymnasiestudierna.

Det är viktigt att studie- och yrkesvägledning ingår i ett tidigt skede i utbildningen för nyanlända elever.⁶³ Om de engelskspråkiga utbildningsalternativen skulle bli fler skulle också behovet av studie- och yrkesvägledning kunna öka om de nyanlända eleverna snabbare skulle få tillgång till flera utbildningsalternativ och därmed snabbare behöva få tillgång till information om vad deras val innebär för framtiden.

⁶³ Se till exempel 2 kap. 29 § skollagen.

6. Skolverkets slutsatser

Skolverket bedömer att inga särskilda insatser för att stimulera tillkomsten av ytterligare verksamheter som bedriver undervisning på engelska för nyanlända elever i gymnasieskolan bör föreslås *inom ramen för befintligt regelverk*. Huvudskälet till detta är att syftet med introduktionsprogrammet språkintröduktion är att ge nyanlända ungdomar en utbildning *med tyngdpunkt i det svenska språket*. Detta resonemang förs mer ingående i avsnitt 6.2.

Ett ytterligare skäl för bedömningen är att resultaten av denna studie indikerar att det endast verkar vara ett fåtal nyanlända elever som eventuellt kan omfattas av engelskspråkig undervisning i gymnasieskolan. Utifrån de redovisade resultaten om på vilka sätt nyanlända elever kan gynnas av att få undervisning på engelska framgår det även att vissa fördelar endast uppstår under förutsättning att det finns en etablerad organisation för engelskspråkig undervisning i verksamheten.

Det bör tas i beaktande att de elever som utgör målgrupp för undervisning på engelska också skulle kunna gynnas av andra utbildningsupplägg och att det därför blir missvisande att föreslå insatser som enkom syftar till att stimulera tillkomsten av verksamheter som bedriver undervisning på engelska. Huvudmän bör i stället göra bedömningar om lämpliga utbildningsupplägg utifrån varje enskild elevs förutsättningar och de förutsättningar som finns i verksamheten så att utbildningen blir flexibel på ett sätt som gynnar eleven. Engelskspråkiga inslag i undervisningen kan då vara en del av ett sådant flexibelt utbildningsupplägg för vissa elever.

6.1 Undervisning på engelska på introduktionsprogrammet språkintröduktion

Det förekommer i flera av de besökta kommunerna att undervisning på introduktionsprogrammet språkintröduktion sker övervägande på engelska. Det har också framkommit att det finns en osäkerhet i om det är tillåtet att bedriva undervisningen på engelska på programmet.

Syftet med språkintröduktion är att ge nyanlända ungdomar en utbildning *med tyngdpunkt i det svenska språket*, vilket möjliggör för dem att gå vidare i gymnasieskolan eller till annan utbildning.⁶⁴ I bestämmelserna anges inte i vilken omfattning det är möjligt att bedriva undervisning på engelska, och ändå uppfylla syftet att ge en utbildning med tyngdpunkt i det svenska språket. Det är därför upp till huvudmannen för utbildningen att avgöra i vilken omfattning undervisningen kan ske på engelska för att syftet med introduktionsprogrammet språkintröduktion ska kunna anses uppfyllt. Denna bedömning varierar mellan olika skolor i studien. Huvudmannen behöver också bedöma vilket introduktionsprogram en nyanländ elev ska erbjudas eftersom vissa introduktionsprogram inte står öppna för elever som ska erbjudas språkintröduktion.⁶⁵ Denna bedömning påverkar också

⁶⁴ 17 kap. 3 § skollagen.

⁶⁵ Introduktionsprogrammen yrkesintröduktion och individuellt alternativ.

möjligheten att låta elever som är inskrivna på ett introduktionsprogram samtidigt läsa integrerat med ett nationellt program, där undervisningen bedrivs på engelska. Om en elev erbjuds språkintröduktion ska eleven få en utbildning med tyngdpunkt i det svenska språket.

Även om det generellt sett är möjligt att låta elever på introduktionsprogrammen läsa integrerat med nationella program så är syftet med introduktionsprogrammen att eleverna ska få behörighet att gå vidare i gymnasieskolan, till annan utbildning eller arbetsmarknaden. För en elev som saknar behörighet i svenska ska syftet med utbildningen på introduktionsprogrammet vara att eleven uppnår denna behörighet. Så länge eleven inte är behörig kommer denne inte kunna uppfylla kraven för en gymnasieexamen. Det är därför också viktigt att eleverna är informerade om att det handlar om skilda utbildningar.

För att stimulera tillkomsten av ytterligare verksamheter som bedriver undervisning på engelska för nyanlända elever i gymnasieskolan som gynnar dessa elever är det snarare insatser som innebär förändringar av det befintliga regelverket som skulle krävas. En sådan potentiell regeländring föreslås i gymnasieutredningens betänkande⁶⁶ och förslagen som där lämnas i avsnitt 25.8 om *möjlighet till undantag från vissa behörighetskrav*. Som framgår av Skolverkets yttrande⁶⁷ tillstyrks förslaget om undantag från kravet på behörighet i ett eller två ämnen.

6.2 Flexibla och individuella utbildningsalternativ

Även om syftet med introduktionsprogrammet språkintröduktion är att ge eleven en utbildning med tyngdpunkt i det svenska språket framgår det också att eleven även ska erbjudas annat utbildningsinnehåll som gynnar elevens utveckling. Det framgår i denna studie att elever som endast får läsa svenska kan tappa motivationen och att ett mer varierat utbildningsinnehåll kan gynna eleverna på olika sätt. Enligt tidigare uppföljningar av nyanländas situation i gymnasieskolan framgår det att det i många fall saknas tillräckligt flexibla och individualiserade utbildningsalternativ för nyanlända elever i verksamheterna⁶⁸, till exempel möjligheten att läsa gymnasiekurser. Enligt tidigare erfarenheter är det också brist på utbildade studiehandledare.⁶⁹ Inslag av engelskspråkig undervisning för nyanlända kan potentiellt vara ett flexibelt utbildningsspår för de elever som kan gynnas av det och kan utgöra ett komplement till den studiehandledning som eleverna får på sitt modersmål, eller för vissa elever som saknar stöd på sitt modersmål.

Distinktionen mellan studiehandledning och undervisning på engelska är inte tydlig i bestämmelserna vilket innebär att det kan finnas utrymme för skolor att

⁶⁶ En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning (SOU 2016:77).

⁶⁷ Remissyttrande Betänkandet En gymnasieutbildning för alla (SOU 2016:77), Skolverkets Dnr. 2016:1890.

⁶⁸ Se till exempel Skolverkets rapport 436 om Språkintröduktion, 2016, s. 44-45.

⁶⁹ Ibid. s. 51-52.

använda engelska på olika sätt vid undervisning av nyanlända. Till exempel gäller att om det finns särskilda skäl, får en elev som har rätt till modersmålsundervisning och som innan sin ankomst till Sverige har undervisats på ett annat språk än modersmålet ges studiehandledning på det språket i stället för modersmålet.⁷⁰

I de fall det finns en organisation med exempelvis nationella gymnasieprogram med engelskspråkig undervisning eller IB-program kan dessa fungera som en mötesplats för nyanlända elever och andra gymnasieelever och öka de nyanlända elevernas känsla av jämlikhet. Utbudet av utbildningar där undervisningen i en mer omfattande utsträckning bedrivs på engelska är i dag begränsade. Det innebär att för att engelskspråkig undervisning ska gynna nyanländas inkludering i det avseendet krävs insatser som ökar förekomsten av engelskspråkiga utbildningsalternativ för samtliga elever i gymnasieskolan. Några sådana förslag finns det inte grund för i denna studie.

Det går inte att dra några generella slutsatser om lämpliga modeller för engelskspråkig undervisning för nyanlända elever utifrån denna studie. De olika beskrivningarna av engelskspråkig undervisning i de besökta kommunerna kan i stället ses som just exempel på flexibla utbildningsupplägg för nyanlända elever, där kommunerna har identifierat ett behov hos eleverna och tillgodosett det utifrån de rådande förutsättningarna. Det finns naturligtvis flera tänkbara sätt att organisera undervisning där engelska används och omfattningen på de engelskspråkiga inslagen kan tänkas variera stort.

⁷⁰ 9 kap. 9 § gymnasieförordningen.

Referenser

Tryckta källor

- Bourdieu (1991) *Language and Symbolic Power*. Polity Press in Association with Basil Blackwell.
- Hajer & Meestringa (2014) *Språkinriktad undervisning*. Hallgren och Fallgren, andra upplagan, Redaktör: Annika Löthagen.
- Hyltenstam (2002) *Engelskundervisning i Sverige*. Bilaga 3, (SOU 2002:27) Mål i Mun.
- Ladberg (2003) *Barn med flera språk*. Liber, tredje upplagan.
- Läroplan 1978:77 *Förordning om försöksverksamhet med engelskspråkig samhällsvetenskaplig linje i gymnasieskolan i Stockholm*.
- SFS 2010:2039 *Gymnasieförordningen*.
- SFS 2010:800 *Skollag*.
- SFS 1993:100 *Högskoleförordningen*.
- SKOLFS 2002:7 *Förordning om internationell gymnasial utbildning i Stockholm och Göteborg samt vid Sigtunaskolan Humanistiska Läroverket i Sigtuna*.
- Skolverket (2016) *Skolverkets allmänna råd med kommentarer: Utbildning för nyanlända elever*.
- SOU 2016:77 *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*.
- SÖ-FS 1991:19 *Förordning om vissa dispenser med hänsyn till tidigare försöksverksamhet i gymnasieskolan*.
- UHRFS 2013:1 *Universitets- och högskolerådets föreskrifter om grundläggande behörighet och urval*.

Otryckta källor

- Axelsson & Magnusson (2012) *Forskning om flerspråkighet och kunskapsutveckling under skoltiden*. Flerspråkighet – En forskningsöversikt, Vetenskapsrådet, Redaktörer: Hyltenstam, Axelsson, Lindberg.
<https://publikationer.vr.se/produkt/flersprakighet-en-forskningsoversikt/>
- Dalton Puffer (2011) *Content-and-Language Integrated Learning: From Practice to Principles?* Annual Review of Applied Linguistics 31, s. 182-204, DOI:
<https://doi.org/10.1017/S0267190511000092>
- IBO, *Find an IB World School*. (hämtad 2016-11-20)
<http://www.ibo.org/programmes/find-an-ib-school/>

IBO, *Curriculum*. (hämtad 2016-11-21)

<http://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/>

Lim Falk (2008) *Svenska i engelskspråkig skolmiljö: Ämnesrelaterat språkbruk i två gymnasieklasser*. Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:199897/FULLTEXT01.pdf>

Migrationsverket (2016) *Inkomna ansökningar om asyl, 2015*. (hämtad 2016-04-19)

<http://www.migrationsverket.se/download/18.7c00d8e6143101d166d1aab/1451894593595/Inkomna+ans%C3%B6kningar+om+asyl+2015+-+Applications+for+asylum+received+2015.pdf>

Migrationsverket (2017) *Inkomna ansökningar om asyl, 2016*. (hämtad 2017-01-17)

<http://www.migrationsverket.se/download/18.2d998ffc151ac3871592560/1467368785450/Inkomna+ans%C3%B6kningar+om+asyl+2016+-+Applications+for+asylum+received+2016.pdf>

Nationellt centrum för svenska som andraspråk, Stockholms universitet, samtal den 14 juni 2016.

Otterup, Projektet Språk och ämnesintegrering i den svenska skolan - CLISS, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet, samtal den 1 september 2016.

SCB:s befolkningsstatistik från 31 december 2015.

<http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/kvartals--och-halvarsstatistik--kommun-lan-och-riket/andra-halvaret-2015/>

Skolverket (2016) *Nyanlända – aktuell statistik november 2015*. PM 2016-01-11.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3574>

Skolverket (2016) *Språkintrödningsrapport*. Rapport 436, ISSN: 1103-2421.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3622>

Skolverket (2017) Remissyttrande Betänkandet En gymnasieutbildning för alla (SOU 2016:77), Skolverkets dnr. 2016:1890.

Sylvén (2013) *CLIL in Sweden – why does it not work? A metaperspective on CLIL across contexts in Europe*, International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 16:3, s. 301-320, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13670050.2013.777387>

Universitets- och högskolerådet, telefonsamtal den 2 november 2016, se tjänsteanteckning med Skolverkets dnr. 2016:1467.

Yoxsimer Paulsruud (2014) *English-Medium Instruction in Sweden*. Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet.

<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:715747/FULLTEXT02.pdf>